

Α Κ Α Μ Α Σ

ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

Ενημερωτικό Δελτίο
Αρ. 9

Μάρτιος 2015

Τεύχος αφιερωμένο στη μνήμη του Λουδοβίκου Ross (1806-1859),
πρώτου Γενικού Εφόρου Αρχαιοτήτων

(δυστυχώς για δύο μόνον χρόνια, 1834-1836),

πρώτου Καθηγητή της Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-1843)

και πρώιμου θύματος του διαχρονικού “πνεύματος αυτοχθονισμού”,

με την συμπλήρωση 130 χρόνων από την έναρξη (1835) των εξερευνήσεων του στην
Κυνόσουρα και στην Ψυττάλεια για την τεκμηρίωση των θέσεων των Τροπαίων
της Νίκης μετά την Ναυμαχία του 480 π.Χ.

(Φωτογρ. από Β. Χ. Πετράκος, *Η απαρχή της Ελληνικής Αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής
Εταιρείας*, Αθήναι, 2004, 13).

Περιεχόμενα

<i>Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη νότια Σαλαμίνα κατά το 2014</i>	2
<i>Νέα στοιχεία για το Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνι</i>	9
<i>Conservation of Mycenaean pottery, 2014</i>	12
<i>Πυργιακόνι Σαλαμίνας: Παρατηρήσεις για την τοιχοδομία των μνημείων</i>	15
<i>Πρωτοβυζαντινή Σαλαμίνα: Ο οικισμός του Αμπελακίου</i>	18
<i>Εύρημα χρυσών νομισμάτων από το Αμπελάκι, 1956</i>	23
<i>Ανασκαφή της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας στη Σαλαμίνα, 1846</i>	27
<i>Αναγόρευση του Α. Κ. Κύρου σε Επίτιμο Διδάκτορα (2015)</i>	28
<i>Εκδήλωση στη μνήμη του Δ. Ι. Πάλλα (2013)</i>	31
<i>Επισκέψεις στους χώρους των ανασκαφών</i>	36
<i>Τακτική Γενική Συνέλευση</i>	38
<i>Δράση μελών του Ομίλου</i>	39

Α Κ Α Μ Α Σ

SOCIETY FOR THE PROMOTION OF SALAMINIAN MONUMENTS

Newsletter No. 9, March 2015

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 2014

Μέρος Α' Έκθεση Αποτελεσμάτων

του

Γιάννου Γ. Λώλου

Στους εκφραστές
του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού

Οργάνωση-εκτέλεση των ερευνών

Συνεχίσθηκαν, κατά το Φθινόπωρο του 2014, για εικοστό πρώτο (21ο), κατά σειράν, χρόνο, οι συστηματικές ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες και άλλες εργασίες του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στο νότιο τμήμα της Σαλαμίνας, με κύριο πεδίο την περιοχή των Κανακίων στη νοτιοδυτική πλευρά της νήσου, υπό την διεύθυνση του υπογραφομένου, με βασική συνεργάτιδα – ερευνήτρια την Δρα Χριστίνα Μαραμπέα, ως Υποδιευθύντρια.

Οι ανασκαφικές και άλλες έρευνες του 2014 διεξήχθησαν με την συναίνεση και την κατά νόμον εποπτεία της ΚΣΤ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων¹ και της 1ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων² (ως Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων πλέον), χάρις στην σταθερή χρηματοδότηση από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων³ και στην συμπαράσταση (μέσω της διάθεσης μικρού λεωφορείου για τις βασικές μετακινήσεις της Πανεπιστημιακής ομάδος) του Δήμου Σαλαμίνας.⁴

Στις ανασκαφικές και συναφείς εργασίες του Σεπτεμβρίου - Νοεμβρίου 2014 είχαν ουσιαστική συμμετοχή

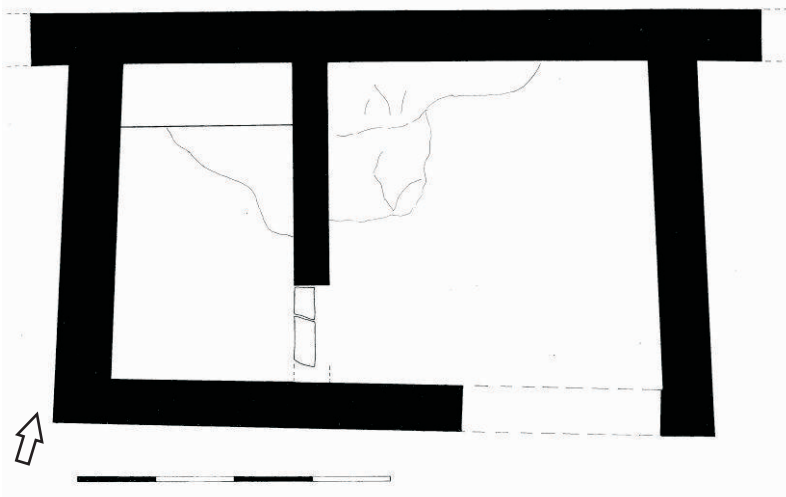
αρχαιολόγοι, πρωτίστως η Χριστίνα Μαραμπέα, ως άμεσα επιβλέπουσα στο πεδίο και στο Εργαστήριο, και η συνεργάτιδα – εκπαιδευτικός Άννα Νοτιά καθ' όλη την διάρκεια της έρευνας, ο Σταύρος Οικονομίδης (διδάσκων στο Arcadia University), με ιδιαίτερο ρόλο σε επί μέρους τομείς της έρευνας, άλλοι σταθεροί συνεργάτες διαφόρων ειδικοτήτων,⁵ τρεις (3) ομάδες φοιτητών Αρχαιολογίας, ως επί το πλείστον από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων,⁶ καθώς και τεχνικό – βοηθητικό προσωπικό από επτά (7) συνολικώς άτομα.⁷

Το Εργαστήριο της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής στο κτήριο της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων Σαλαμίνας εξυπηρέτησε πλήρως τις ανάγκες της έρευνας,⁸ ενώ μετά την λήξη της έγινε μεταφορά συνόλων κινητών ευρημάτων στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας στην Κούλουρη.

Α. Η ανασκαφή στη Μυκηναϊκή ακρόπολη

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Ι, δεύτερη σε σειρά εκτέλεσης κατά την ερευνητική περίοδο του 2014, και συνδυασμένη με επιφανειακή έρευνα στην ευρύτερη περιοχή των Κανακίων, είχε περιορισμένη διάρκεια και εξελίχθηκε στη νότια/νοτιοδυτική κλιτύ του πρώτου (δυτικού) υψώματος της ανακτορικής ακρόπολης της Μυκηναϊκής εποχής,⁹ όπου εντοπίζεται ιδιαίτερο οχυρωματικό σύστημα, επάνω ακριβώς από τον κύριο λιμένα της θέσης.

Σε σημείο της νοτιοδυτικής κλιτύος της ακρόπολης, ολοκληρώθηκε η έρευνα του μεγάλου Προμαχώνα Ι (Εικ. 1), με την ανασκαφή του δυτικού δωματίου (Εικ. 2), σε συνέχεια των εργασιών

Εικ. 1. Κανάκια, Μυκηναϊκή ακρόπολη. Κάτοψη Προμαχώνα Ι (αποτύπωση: Χρ. Μαραμπέα, 2014).

Εικ. 2. Κανάκια, ακρόπολη, Προμαχών Ι. Άποψη του δυτικού δωματίου, από τα βόρεια.

του 2013, κατά τις οποίες ανεσκάφη το ανατολικό – μεγαλύτερο – δωμάτιο.

Λόγω της έντονης κλίσης του εδάφους προς νότον, ο Ν. τοίχος και το νότιο τμήμα του Δ. και του Α. τοίχου του δυτικού δωματίου έχουν υποστεί μεγάλη αλλοίωση, με αποτέλεσμα την διάβρωση της επίχωσης και την καταστροφή του αρχικού χωμάτινου δαπέδου στο νότιο τμήμα του δωματίου. Αντίθετα, ο Β. τοίχος και το μεγαλύτερο μέρος του Α. και Δ. τοίχου έχουν διατηρηθεί σε καλό ύψος (0,45 – 0,60 μ. ο Β. τοίχος, 0,25 - 0,40 μ. ο Δ. τοίχος, 0,40 – 0,60 μ. ο Α. τοίχος).

Στην αναγνωρισθείσα, από πέρυσι, είσοδο στο νότιο τμήμα του διαχωριστικού Α. τοίχου (μεσότοιχου) διατηρείται τμήμα (ήμισυ περίπου) κατωφλίου, σε επαφή με την βόρεια παραστάδα της εισόδου, πλάτους 0,24 μ. και μεγίστου σωζόμενου μήκους 0,40 μ. Πεσμένο (λοξά) μακρόστενο καλοδουλεμένο αγκωνάρι, μήκους

Εικ. 3. Κανάκια, ακρόπολη, Προμαχών Ι. Η κτιστή κλίνη του δυτικού δωματίου, από τα νότια.

0,60 μ. περίπου, αμέσως κάτω (δηλαδή νότια) από τη νότια πλευρά του προμαχώνα, είναι ίσως το υπόλοιπο τμήμα του κατωφλίου. Ο χρησιμοποιηθείς λίθος είναι γνωστός και προέρχεται από την περιοχή του λατομείου στο Πυργιακόνι: γκρίζος ασβεστόλιθος, με κοκκινωπές φλεβώσεις.

Ιδιαίτερο στοιχείο αποτελεί ο εντοπισμός κτιστής κλίνης, εφαπτόμενης στον Β. τοίχο του δωματίου, η οποία καταλαμβάνει όλο το πλάτος του δυτικού δωματίου (Εικ. 3). Πρόκειται για καλοκτισμένη κατασκευή, η οποία συγκροτείται από μεσαίους και μικρούς, αργούς ως επί το πλείστον λίθους, σε πυκνή διευθέτηση. Βασικές διαστάσεις: μήκος: 2,20 μ., πλάτος: 0,80 μ. (στο μέσον), ύψος 0,45 μ. στο Δ. τμήμα και 0,35-0,40 μ. στο Α. τμήμα.

Η κλίνη διατηρείται σε όλο το ύψος της, με 2-4 στρώσεις λίθων και είναι ιδρυμένη επάνω στο φυσικό βράχο, του οποίου η συνέχεια (μεγάλο τμήμα) είχε αποκαλυφθεί πέρυσι στην περιοχή της Β.Δ. γωνίας του μεγάλου Α. δωματίου. Η κατασκευή μπορεί κάλλιστα να συγκριθεί με την αποκαλυφθείσα το 2005 κτιστή κλίνη στην Α. πλευρά δωματίου αμέσως Β. της μεγάλης αίθουσας του Β. μεγάρου (περίπου ίδιων διαστάσεων) στο κεντρικό Κτήριο Γ. Πρβλ. και χαμηλή κτιστή κλίνη, μήκους 3 μ., κατά το ήμισυ όμως αποκαλυφθείσα, στην Β. πλευρά του θαλάμου του Β. μεγάρου. Φαίνεται ότι το Δ. δωμάτιο ήταν το δωμάτιο του υπευθύνου της φρουράς του προμαχώνα.

Η επίχωση του δωματίου περιείχε, όπως και πέρυσι, ανάμεικτη κεραμική Νεολιθικών, Πρωτοελλαδικών, Μεσοελλαδικών και Υστεροελλαδικών χρόνων, παρασυρμένη από τα ψηλότερα σημεία της βραχώδους Ν./Ν.Δ. κλιτύς και ενδεικτική για τη διαχρονική κατοίκηση της ακρόπολης από τη Νεολιθική έως την Υστεροελλαδική ΙΙΙ Γ': πρώτη φάση. Επί του χωμάτινου δαπέδου, το οποίο στα νότια υπενθυμίζεται έχει διαβρωθεί με αποτέλεσμα να αποκαλυφθεί το υποκείμενο γέμισμα (μάζωμα), εντοπίστηκαν υπολείμματα αγγείων, μεταξύ των οποίων και μία χύτρα, η οποία διατηρήθηκε στο χώρο καθώς είναι πλακωμένη από μετατοπισμένο λίθο της κλίνης και λίγα λίθινα εργαλεία και μικροαντικείμενα (2 τμήματα μυλλολίθων, 1 τριπτήρας, 1 κομβίο και 1 εργαλείο). Σε έκταση διαστάσεων 2,10 (Α.-Δ) x 1,50 (Β.-Ν.), Ν. της

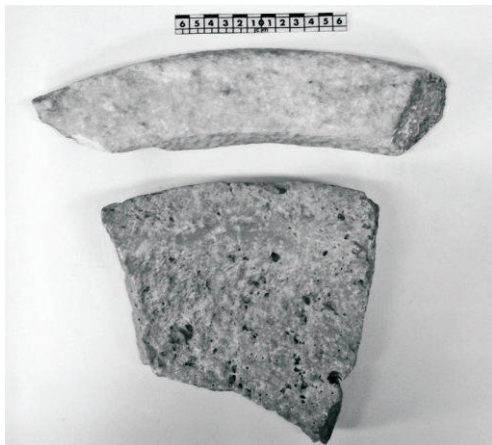
Εικ. 4. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Άποψη του φυλακείου, από τα νότια.

κλίνης, παρατηρήθηκαν ίχνη φωτιάς (εμφανείς μάζες μαύρου χώματος και “καρβουνάκια” κατά τόπους), από τυχαίο ενδεχομένως γεγονός.

Β. Πυργιακόνι. Η ανασκαφή στην περιοχή του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου και του Κλασικού - πρώιμου Ελληνιστικού τεμένους

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή II (πρώτη σε σειρά εκτέλεσης κατά το 2014) στην θέση Πυργιακόνι, στα νοτιοανατολικά της Μυκηναϊκής ακρόπολης, διενεργήθηκε στην περιοχή του Υστερομυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου και σε τμήματα του συναπτόμενου Κλασικού - πρώιμου Ελληνιστικού τεμένους.¹⁰

Πρωτίστως, ολοκληρώθηκε η ανασκαφή των χώρων στο βορειοανατολικό και ανατολικό τμήμα του μεγάλου Μυκηναϊκού κτηριακού συγκροτήματος, ενώ διακριβώθηκε οριστικά το σύστημα πρόσβασης των επισκεπτών/προσκυνητών στην άμεση περιοχή του Μυκηναϊκού τύμβου - κενοταφίου, μέσω ευρείας εισόδου,

Εικ. 6. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Θραύσματα λίθινων περιρραντηρίων (το επάνω, μαρμάρινο).

Εικ. 5. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Προχολή γιγαντιαίας λίθινης λεκάνης (από επάνω).

με υπερυψωμένο κατώφλι, στην βόρεια πλευρά του κτηρίου (βλ. Μέρος Β΄ της παρούσας έκθεσης, από την Χρ. Μαραμπέα).

Η ανασκαφή του Κλασικού - πρώιμου Ελληνιστικού τεμένους, το οποίο ιδρύθηκε από τους Αθηναίους στις αρχές της Κλασικής περιόδου, δηλαδή επτά (7) περίπου αιώνες μετά την μαζική εγκατάλειψη (περί το 1200 π.Χ.) της Μυκηναϊκής πρωτεύουσας (έδρας της δυναστείας των Αιακιδών), εξερίχθηκε στο νότιο τομέα (εσωτερικώς του περιβόλου), δηλαδή στην επίπεδη έκταση αμέσως νοτίως της μεγάλης φυσικής εξέδρας - ιερού βράχου, και στην περιοχή της γειτονικής κτιστής κυκλοτερούς κρήνης, της οποίας η χρήση συνδέεται, οπωσδήποτε, με την λειτουργία του τεμένους.

Στο νότιο (κατώτερο) επίπεδο του τεμένους, η ανασκαφή διενεργήθηκε σε τμήματα του χώρου στα δυτικά, νοτιοδυτικά, νότια και νοτιοανατολικά - ανατολικά. Στις λεπτές, σχετικώς, επιχώσεις δεν διαπιστώθηκαν αρχιτεκτονικά υπολείμματα, αλλά στον ανατολικό τομέα ενδεχομένως λανθάνει κάποιο κτίσμα ή άλ-

Εικ. 7. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Θραύσματα περιχειλιωμάτων πήλινων περιρραντηρίων.

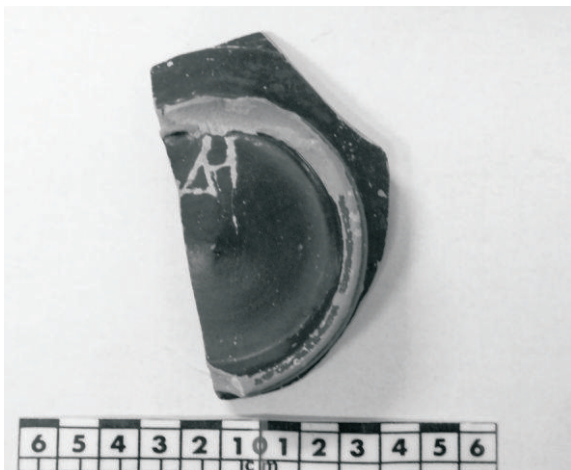
Εικ. 8. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Χάλκινα Αθηναϊκά νομίσματα (εμπροσθότυπος) και χάλκινος ήλος.

λου είδους κατασκευή, πλησίον της κύριας εισόδου(;) του Κλασικού περιβόλου.

Ερευνήθηκε, επίσης, μικρό αυτόνομο κτίσμα (Εικ. 4), αμέσως δυτικώς της κυκλοτερούς κρήνης, εσωτερικών διαστάσεων 2 x 2,70 μ., με είσοδο στα ανατολικά και με κτιστή θήκη ή εστία στην Β.Α. εσωτερική γωνία του. Αποδείχθηκε, με βάση τα υπολείμματα της κεραμεικής δαπέδου, ότι αποτελεί στοιχείο του Κλασικού ιερού, πιθανώτατα φυλακείο.

Πέραν των ποσοτήτων ακόσμητης και λεπτής μελαμβαφούς κεραμεικής των Κλασικών χρόνων, στα κινητά ευρήματα, από την ανασκαφή στο νότιο τομέα του τεμένους, περιλαμβάνονται:

- Προχόη γιγαντιαίας λίθινης λεκάνης (Εικ. 5).
- Δύο θραύσματα χειλέων και τοιχωμάτων λίθινων περιρραντηρίων (του ενός μαρμάρινου, Εικ. 6).
- Θραύσματα χαρακτηριστικών περιχειλωμάτων πήλινων περιρραντηρίων (Εικ. 7).
- Χάλκινος ήλος, ακέραιος (Εικ. 8-9).
- Δύο χάλκινα Αθηναϊκά νομίσματα του τέλους του

Εικ. 10. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Βάση μελαμβαφούς αγγείου με επιγραφή: ΔΗ (δημόσιον).

Εικ. 9. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Χάλκινα Αθηναϊκά νομίσματα (οπισθότυπος) και χάλκινος ήλος.

4ου αι. - αρχών του 3ου αι. π.Χ. (Εικ. 8-9).

- Τέλος, δακτυλιόσχημη βάση ανοικτού μελαμβαφούς αγγείου με εγχάρκτη επιγραφή: ΔΗ (δημόσιον), υπό μορφήν συμπιλήματος (Εικ. 10), γνωστού και από τρία παραδείγματα επί αγγείων από την Αγορά των Αθηνών.¹¹

Προστασία, συντήρηση και ανάδειξη μνημείων

Στο πλαίσιο του συνεχιζόμενου κατ' έτος προγράμματος προστασίας, συντήρησης και ανάδειξης των αποκαλυπτόμενων μνημείων της περιοχής Κανακίων, πραγματοποιήθηκαν μέχρι το τέλος του 2014 οι εξής ενέργειες και εργασίες:

Α) Κάλυψη δαπέδων, με γεωύφασμα και λεπτό στρώμα χόματος σε ανασκαφέντες χώρους του μεγάλου Μυκηναϊκού κτηρίου και του Νοτίου τομέως του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι.

Β) Αποψιλώσεις και διευθετήσεις χωμάτων και λίθων από την ανασκαφή στους χώρους των ερευνών στο Πυργιακόνι.

Γ) Αντικατάσταση της προσωρινής προστατευτικής περίφραξης (από συνθετικό πλέγμα οδοποιίας), λόγω εκτεταμένων φθορών από κακοπροαίρετες ενέργειες αγνώστων, στα αποκαλυφθέντα τμήματα του αποθηκευτικού Κτηρίου Δ στο ανώτερο επίπεδο της Μυκηναϊκής ακρόπολης.

Δ) Επέκταση της προσωρινής περίφραξης της κυκλοτερούς κτιστής κρήνης του Κλασικού τεμένους με σκοπό την στοιχειώδη προστασία του γειτνιάζοντος και προσφάτως ανασκαφέντος μικρού κτίσματος, στο Πυρ-

Εικ. 11. Κανάκια, Στεφηλούκο, Νεολιθική ακρόπολη. Αναλημματικοί τοίχοι στη Β. κλιτύ, από τα βόρεια.

Εικ. 12. Κανάκια, Στεφηλούκο, Νεολιθική ακρόπολη. Αναλημματικοί τοίχοι στην Β. κλιτύ, από τα δυτικά.

γιακόνι.

Σημαντική εξέλιξη στην πορεία των έργων ανάδειξης αποτέλεσε η έγκριση, με έκδοση σχετικής Υ.Α. (από 15.7.2014) της μελέτης αποκατάστασης του Πρωτοβυζαντινού “Τάφου Πάλλα” στο Πυργιακόνι, υποβληθείσας από την Πανεπιστημιακή Ανασκαφή και τον Όμιλο “Ακάμας”, μετά από ομόφωνη γνωμοδότηση του Κ.Α.Σ.

Επιφανειακή έρευνα

Η επιφανειακή έρευνα του 2014 είχε πενθήμερη διάρκεια και εξελίχθηκε στην ευρύτερη περιοχή των Κανακίων, με σημαντικά αποτελέσματα.

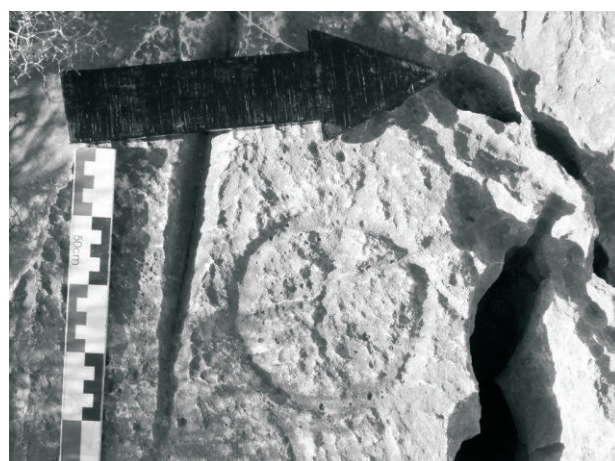
Πραγματοποιήθηκε νέα αναγνωριστική έρευνα στη Νεολιθική ακρόπολη του Στεφηλούκου (βλ. και Εκθέσεις στο *Ακάμας* Αρ. 6-7) στο ανατολικό τμήμα της κοιλάδος των Κανακίων. Είναι μία από τις πέντε (5) βεβαιωμένες θέσεις της Νεώτερης – Τελικής Νεολιθικής στην ευρύτερη περιοχή, οι οποίες συνιστούν το αρχαιό-

τερο και πυκνότερο οικιστικό πλέγμα στην χερσόνησο (και όχι νήσο, τότε) της Σαλαμίνας. Διακριβώθηκε, με όδευση και παρατήρηση, ότι και η βόρεια κλιτύς της ακρόπολης διατηρεί ίχνη Νεολιθικής χρήσης (πενιχρά υπολείμματα 4-5 διαδοχικών αναλημματικών τοίχων στο ανώτερο τμήμα της κλιτύς (Εικ. 11-12) και σποραδικά επιφανειακά όστρακα).

Πλησιέστερα προς την μείζονα παραλιακή ακρόπολη έγινε πλήρης τεκμηρίωση ερειπίου (υπό μορφήν μεγάλου λιθωσώρου) κυκλοτερούς πυργοειδούς κτίσματος ή παρατηρητηρίου (εξωτ. διαμέτρου 6,50 μ.), στην κορυφή υψώματος (υψόμ. 93,60 μ.) σε απόσταση 600 μ. περίπου νοτιοδυτικώς της Μυκηναϊκής ακρόπολης, το οποίο έχει άμεση σχέση και οπτική επαφή με αυτήν, αλλά και με το μεγαλύτερο Μυκηναϊκό οχύρωμα σε χαμηλότερο επίπεδο προς τα νοτιοανατολικά, σε υψόμετρο 53,50 μ.,¹² προορισμένο ασφαλώς για τον έλεγχο του δευτέρου λιμένος της Μυκηναϊκής πρωτεύουσας, δηλαδή του Όρμου Πυργιακόνι. Πρόκειται για καίριο σημείο ελέγχου, για το κύριο παρατηρητήριο (τον

Εικ. 13. Πυργιακόνι, περιοχή Ν.Δ. Κλασικού τεμένους. Λαξευτό γράμμα (όμικρον), σε φυσικό βράχο, ως όρος του τεμένους.

Εικ. 14. Πυργιακόνι, περιοχή Ν.Δ. Κλασικού τεμένους. Λαξευτό γράμμα (όμικρον), σε φυσικό βράχο, ως όρος του τεμένους.

Εικ. 15. Πυργιακόνι, περιοχή Ν.Δ. Κλασικού τεμένους. Πιθανό λαξευτό γράμμα (άλφα;) σε φυσικό βράχο.

“ασύρματο” της ακρόπολης), με δυνατότητα πλήρους εποπτείας μεγάλου τμήματος του Σαρωνικού, συγκεκριμένα ολόκληρου του θαλάσσιου χώρου, από τις ακτές της Μεγαρίδος μέχρι την νήσο Πάτροκλο πλησίον του Σουνίου.

Περαιτέρω, συνεχίστηκε, με επιτυχία, η επιφανειακή έρευνα στην μεγάλη βραχώδη έκταση νοτίως του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι:

Επετεύχθη ο εντοπισμός δύο, τουλάχιστον, διαδοχικών *όρων* (οροσήμων) της περιοχής του τεμένους υπό μορφήν γράμματος (Ομικρον, ως συντομογραφίας, πιθανότατα, της λέξης *όρος*, διαμέτρου 0,15 μ.)¹³ λαξευμένου επιμελώς στην επίπεδη επιφάνεια χαμηλών φυσικών βράχων (Εικ. 13-14, 15). Η παρουσία τους στην περιοχή (του πρώτου, σε απόσταση 1 σταδί-

Εικ. 16. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος, περιοχή “καταπατητών”. Αποψη της εισόδου της Ρωμαϊκής Στάνης I, από τα βορειοανατολικά.

ου περίπου Ν.Δ. της μεγάλης φυσικής εξέδρας) ενισχύει αποφασιστικά την ερμηνεία του τεμένους ως επίσημου κρατικού (Αθηναϊκού) ιερού.

Τέλος, στην ίδια περιοχή, και ανατολικά των δύο όρων, πραγματοποιήθηκαν εργασίες τεκμηρίωσης (μετρήσεις, φωτογραφήσεις) σε δύο από τις στάνες/μαντριά (Στάνη I –II), κυκλοτερούς κάτοψης (με περιμέτρους 55 και 50 μ. αντιστοίχως και διαμέτρους 12-15 μ.), οι οποίες ορίζονται από χονδρούς στοιχειώδεις περιβόλους, με είσοδο στα βορειοανατολικά (Εικ. 16-17). Πρόκειται, εμφανώς, για εγκαταστάσεις μετεγενεστέρων γεωργο-κτηνοτρόφων (των Ρωμαϊκών χρόνων, με βάση την σχετιζόμενη επιφανειακή κεραμική, Εικ. 18-19), “καταπατητών” των γαιών του Κλασικού τεμένους (του Αίαντος;).

Εικ. 17. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος, περιοχή “καταπατητών”. Αποψη του νοτίου-νοτιοδυτικού τμήματος του περιβόλου της Ρωμαϊκής Στάνης II, από τα βορειοανατολικά.

Γιάννος Γ. Λώλος
Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Εικ. 18. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος, περιοχή “καταπατητών”. Θραύσματα αγγείων Ρωμαϊκών χρόνων από την ευρύτερη περιοχή της Στάνης I-II.

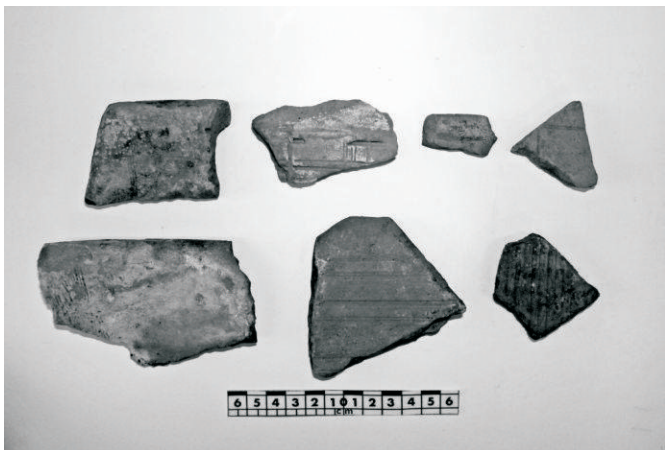
Σημειώσεις

1. Εκπροσωπούμενης δια της αρχαιολόγου Κας Ανδρομάχης Καπετανοπούλου.

2. Εκπροσωπούμενης δια των αρχαιολόγων Κας Ελ. Βολτυράκη και Κας Μ. Μαργώνη.

3. Επί πρυτανείας του Καθηγητή κ. Τριαντάφυλλου Αλμπάνη και επί θητείας του Καθηγητή κ. Ισαάκ Λαγαρή, ως Αναπληρωτή Πρύτανη επί των Οικονομικών. Περαιτέρω, ευγνωμόνως αναγνωρίζεται η πρόσφατη επιχορήγηση (grant) του προγράμματος συντήρησης των κεραμεικών ευρημάτων της ανασκαφής του 2014 και προηγούμενων ετών από το Institute for Aegean Prehistory (INSTAP), με έγκριση από 23.2.2015. Επίσης, ευχαριστίες οφείλονται στην Κα Ελευθ. Δρακοπούλου για την προσφορά, στην ανασκαφή, πλαστικών υλικών συσκευασίας από την εταιρία της.

4. Χάρης στο έντονο και συνεχιζόμενο ενδιαφέρον της Δημάρχου Σαλαμίνας Κας Ισιδώρας Νάννου και ολόκληρου

Εικ. 19. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος, περιοχή “καταπατητών”. Θραύσματα πήλινων κυψελών, Ρωμαϊκών χρόνων, από την ευρύτερη περιοχή της Στάνης I-II.

του Δημοτικού Συμβουλίου.

5. Γ. Μακρής, Σ. Λώλος, Κ. Βασιλειάδης, Μ. Βενάκη, Δ. Μαρσινοπούλου, Κ. Ξενικάκης, Ν. Γαβριήλ, Κ. Μπαϊραμίδου, Ν. Πέππας, Φ. Βλαχάκη, Χρ. Αγουρίδης, Μ. Μιχάλη, Α. Κύρου και Δ. Αρτέμης.

6. Ε. Βαμβακά, Π. Γιατσιάτσου, Π. Διολέτης, Α. Κακάβα, Κ. Κατερνάρη, Κ. Κλαρνέτας, Ν. Κουνάδης, Χρ. Κρανίδη, Αικ. Μαρκοπούλου, Ι. Μπουχάγιαρ, Κ. Ντουφεξή, Ε. Ουσταμπασίδου, Θ. Παπαβασιλείου, Ε. Περάκη, Ν. Πιρέ-Ηλιού, Σ. Σοφρά, Ι. Τσαούση.

7. Σπ. Αγιάζι, Γ. Αγιάζι, Α. Σέχου, Α. Μουσταφά, Α. Ζότο, Ε. Μαραμπέα, Δ. Κούμανης.

8. Ευχαριστίες οφείλονται και στον Πρόεδρο κ. Γεώργιο Επιτρόπουλο για το έμπρακτο ενδιαφέρον του στο έργο μας.

9. Εάν θελήσουμε να επισημάνουμε συγχρονισμούς με τις εξελίξεις σε άλλες κοιτίδες πολιτισμού, στην Κίνα, η Μυκηναϊκή είναι η εποχή της Δυναστείας Shang (1600-1046 π.Χ.), με ακμαία πρωτεύουσα, από τον 14ο αι. π.Χ., την Yin (25 χλμ. Β.Δ. της Anyang, Henan), από όπου προέρχονται πολλά εξαιρετικά έργα της χαλκουργίας (σκευή και άλλα αντικείμενα) και πλήθος ιστορικών και άλλων επιγραφών, επάνω σε οστόν και χαλκό, σε πρώιμη πικτογραφική/“γραμμική” Κινεζική γραφή.

10. Προβάλλοντας, περαιτέρω, Κινεζικούς χρονολογικούς συσχετισμούς, η Κλασική - πρώιμη Ελληνιστική λειτουργία του τεμένους στο Πυργιακόνι αντιστοιχεί στην τελευταία εικοσιπενταετία της Περιόδου της Ανοίξεως και του Φθινοπώρου (770-476 π.Χ.) και στο μεγαλύτερο μέρος της Περιόδου των Εμπόλεμων Κρατών (475-221 π.Χ.). Σε ύστατη φάση της Περιόδου της Ανοίξεως και του Φθινοπώρου τοποθετείται και η πολυσχιδής δράση του Κονφούκιου (551-479 π.Χ.), κορυφαίου φιλοσόφου, πολιτικού, παιδαγωγού, ιδρυτή του φιλοσοφικού-κοσμοθεωρητικού ρεύματος του Κονφουκιανισμού, του οποίου η μνήμη τιμάται εντατικά σε διάφορα μέρη, ιδιαίτερα από τις αρχές του 13ου αι. μ.Χ. μέχρι και σήμερα, στο συγκρότημα και άλσος του Ναού του Κονφούκιου, στο κεντρικό Πεκίνο.

11. Βλ. Μ. Lang, *Graffiti and Dipinti, The Athenian Agora*, Vol. XXI (1976), 51-52, Fb1-Fb3.

12. Βλ. σχετικώς Lolos, Y., Marabea, Chr. και V. Oikonomou 2007: “Ajax’s capital. The seat of the maritime kingdom of Salamis”, στο C. Pepe (επιμ. έκδ.), *Men, Lands and Seas, L’ archeologia nel mare, Atti del Convegno, Napoli, 27-28 Giugno 2006, Quaderni della ricerca scientifica 7*, Università degli Studi Suor Orsola Benincasa, Napoli, 123-124, Figs. 2-3, 5, 19.

13. Και επικρατέστερης ερμηνείας του γράμματος κατά την αντίληψη των ειδικών: του κ. Χαράλαμπου Κριτζά και του Καθηγητή Merle Langdon, τους οποίους ευχαριστούμε.

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 2014

Μέρος Β΄

Νέα στοιχεία για το Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνι

της

Χριστίνας Μαραμπέα

Συνεχίστηκε για τέταρτο κατά σειρά έτος η ανασκαφή του μεγάλου Μυκηναϊκού κτηρίου δυτικώς του τύμβου-κενοταφίου και της λατρευτικής εξέδρας (Εικ. 1). Κατά το 2014 ερευνήθηκε το βόρειο/βορειοανατολικό τμήμα του κτηρίου, με αποτέλεσμα να κατανοηθεί καλύτερα η δομή και η κυκλοφορία εντός και πέριξ αυτού και να αποσαφηνισθεί η διευθέτησή του σε σχέση με το γειτονικό Κλασικό-Ελληνιστικό τέμενος.

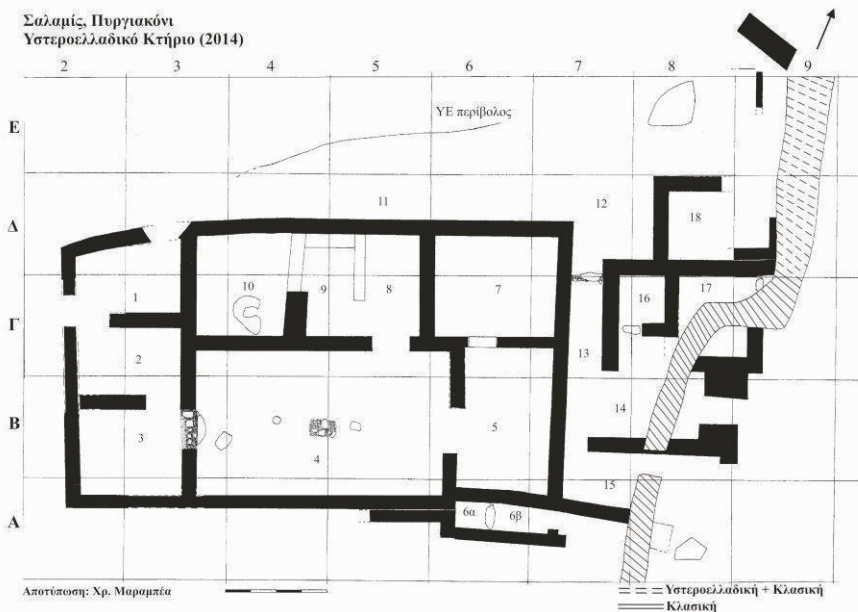
Αναλυτικότερα, ολοκληρώθηκε η ανασκαφή του ανατολικού τμήματος του κτηρίου, επί του οποίου διέρχεται τμήμα περιβόλου του Κλασικού-Ελληνιστικού τεμένους. Επιβεβαιώθηκε ότι η σύνδεση των δύο μερών του Μυκηναϊκού κτηρίου (δυτικού και ανατολικού) γίνονταν μέσω της θύρας, με το κτιστό, υπερυψωμένο, κατώφλι, στα βόρεια (μεταξύ των χώρων 12-13), η οποία είναι κατασκευασμένη σε σημείο που την καθιστά αθέατη από απόσταση. Εξωτερικά, δηλαδή βόρεια, της θύρας απεκαλύφθη φυσικός βράχος, με ελαφρά κλίση προς βορράν, αλλά με σαφώς λαξευμένη επιφάνεια, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας άνετος αύλειος χώρος (χώρος 12).

Η προαναφερθείσα θύρα ορίζει την αρχή ενός διαδρόμου (χώρου 13), και μίας αντίστοιχης πορείας, σχήματος Γ, μέχρι την περιοχή της μνημειακής πρόσβασης στην περιοχή του τύμβου. Η άφιξη των προσκυνητών στον περιβάλλοντα χώρο του τύμβου έχει ήδη αναγνωρισθεί μέσω της διέλευσης από το χώρο 14, ο οποίος χαρακτηρίζεται από κτιστές κατασκευές που εφάπτονται στο πέρας των μακρών τοίχων. Η πορεία αυτή θα μπορούσε να επικουρείται και από μία δεύτερη (δευτερεύουσα;) πρόσβαση από τον χώρο 15 προς την περιοχή του τύμβου, καθώς είναι σαφής η σύνδεση των δύο χώρων (14-15) μέσω της θύρας στα δυτικά.

Τρεις περαιτέρω χώροι ερευνήθηκαν κατά τις ανασκαφικές εργασίες του 2014, οι υπ' αρ. 16-17-18 (Εικ. 2-4). Ο πρώτος χώρος, μικρών διαστάσεων, έχει είσοδο με κατώφλι στη νότια πλευρά και πιθανότατα προοριζόταν για αποθηκευτικούς/βοηθητικούς σκοπούς, εάν κρίνουμε από το γεγονός ότι ο φυσικός βράχος συνιστά το δάπεδό του.

Οι άλλοι δύο χώροι, μολονότι εντάσσονται οργανικά στο κτήριο, δεν έχουν πρόσβαση από το εσωτερικό του.

Συγκεκριμένα, ο χώρος 17 έχει θύρα με κατώφλι στην ανατολική πλευρά, γεγονός που υποδεικνύει ότι ο εισερχόμενος έπρεπε πρώτα να φθάσει στην περιοχή του τύμβου, προκειμένου να έχει πρόσβαση στο εν λόγω δωμάτιο. Η διεύθετηση αυτή "στρέφει" το δωμάτιο προς την χαμηλή εξέδρα και τον τύμβο και μπορεί να υποστηριχθεί ότι εξυπηρέτούσε ανάγκες σχετιζόμενες με δράσεις επί ή πέριξ της εξέδρας και του τύμβου. Το δωμάτιο ερευνήθηκε μόνο μερικώς, καθώς ο Κλασικός περίβολος διέρχεται διαγωνίως επί αυτού.

Εικ. 1. Πυργιακόνι. Κάτοψη του Υστεροελλαδικού επίσημου κτηρίου, 2014.

Εικ. 2. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Αποψη του χώρου 18 και του περιβόλου (στα αριστερά), από τα βόρεια (Φωτ. Α. Σέχου).

Το τρίτο δωμάτιο (υπ' αρ. 18) βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα του κτηρίου και έχει πρόσβαση κατά πάσα πιθανότητα από τα βόρεια, δηλαδή από την περιοχή του αύλειου χώρου με τον φυσικό βράχο (υπ' αρ. 12). Το ανατολικό/βορειοανατολικό τμήμα του είναι ασαφές, λόγω του υπερκείμενου Κλασικού προσαρτήματος του περιβόλου, πιθανότατα όμως υπήρχε κατασκευή (πάγκος;) στο ανατολικό τμήμα του νοτίου τοίχου. Η απουσία μεγάλης ποσότητας κινητών ευρημάτων από το εσωτερικό του, λόγω ενδεχομένης προηγούμενης αφαίρεσής τους, δυσχεραίνει την αναγνώριση της λειτουργίας του. Από πλευράς αρχιτεκτονικής πάντως, το δωμάτιο σχετίζεται με τον βορειοανατολικό αύλειο χώρο (Εικ. 5), και σε συνδυασμό με την ύπαρξη

απλής τριγωνικής κατασκευής σε μικρή απόσταση βορειότερα, μπορούσε κάλλιστα να συνδέεται με δραστηριότητες που ενδεχομένως ελάμβαναν χώρα εκεί.

Αποκαλυπτική υπήρξε η συνέχιση της έρευνας του περιβόλου που διατρέχει το ανατολικό τμήμα του Μυκηναϊκού κτηρίου. Η απότομη αύξηση του πάχους του περιβόλου που παρατηρείται στο τμήμα από την ανατολική πλευρά του δωματίου 18 προς βορράν μπορεί να ερμηνευθεί ως προσαρμογή του Κλασικού περιβόλου σε παλαιότερο Μυκηναϊκό υπόλειμμα του περιβόλου του τύμβου. Με άλλα λόγια, ένα προϋπάρχον τμήμα Μυκηναϊκού περιβόλου (προφανώς του τύμβου), το οποίο θα ήταν ερειπιωμένο αλλά σαφώς οριζόμενο στο χώρο, χρησιμοποιήθηκε από τους κατασκευαστές του Κλασικού τεμένους, προκειμένου να ενσωματώσουν τον Μυκηναϊκό τύμβο στο Κλασικό τέμενος, αδιαφορώντας και αποκόπτοντας το παλαιότερο ερειπιωμένο πλέον Μυκηναϊκό κτήριο από το νέο σύστημα, όπως υποδεικνύει η προς νότον συνέχεια του Κλασικού περιβόλου επί των λειψάνων του ανατολικού τμήματος του Μυκηναϊκού κτηρίου.

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, εκτιμάται ότι στην Μυκηναϊκή εποχή ο περίβολος του τύμβου έφθανε έως την νοτιοανατολική γωνία του δωματίου 18, “ενσωματώνοντας” με αυτόν τον τρόπο το κτήριο στο όλο σύστημα. Για την προστασία του Μυκηναϊκού κτηρίου από βορράν κατασκευάσθηκε τοίχος (περίβολος) κατά

Εικ. 3. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Αποψη του χώρου 17 και του περιβόλου (με την προσαρμογή του Κλασικού περιβόλου σε παλαιότερο Μυκηναϊκό υπόλειμμα του περιβόλου του τύμβου), από τα δυτικά (Φωτ. Α. Σέχου).

Εικ. 4. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Αποψη των χώρων 17-18 (επάνω) και της πορείας του περιβόλου, από ανατολάς (Φωτ. Α. Σέχου).

Εικ. 5. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Άποψη του αύλειου χώρου μπροστά από την βόρεια είσοδο του κτηρίου, από τα βόρεια/βορειοδυτικά. (Φωτ. Α. Σέχου).

μήκος της οφρύος του φυσικού ανδήρου επί του οποίου είναι οικοδομημένο το κτήριο, ο οποίος στα ανατολικά ενδεχομένως ενσωματώνει έξαρμα του φυσικού βράχου και εν συνεχεία συνδέεται με τον προαναφερθέντα περίβολο του Μυκηναϊκού τύμβου, όπως ίσως υποδεικνύει παχύ τμήμα που αποκαλύφθηκε στα βορειοανα-

τολικά.

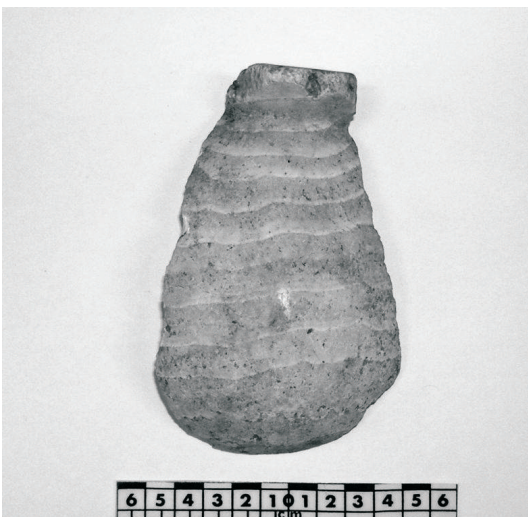
Όσον αφορά στα κινητά ευρήματα της ανασκαφής του 2014, ξεχωρίζει ο απρόσμενος εντοπισμός τμήματος του Αιγυπτιακού αλαβάστρου, που είχε σημειωθεί κατά τη διάρκεια της ανασκαφής του 2013. Το νέο θραύσμα, τρίτο στη σειρά (Εικ. 6), απεκαλύφθη στο δυτικό τμήμα του χώρου 14 και συμπληρώνει αυτό το σημαντικότερο λίθινο αγγείο (βλ. και Μαραμπέα στο *Ακάμας* 8, 2014, 10, Εικ. 10).

Από τα υπόλοιπα ευρήματα, πέραν των ποσοτήτων λεπτής ακόσμητης και γραπτής κεραμικής των Υστεροελλαδικών ΙΙΙ Β – ΙΙΙ Γ πρώιμων χρόνων, σημειώνονται θραύσματα εικονιστικού κρατήρα με παράσταση αρμάτων από τον χώρο 18, τρία θραύσματα (δύο βάσεις και μία λαβή) Αιγινήτικων μαγειρικών αγγείων, τα οποία φέρουν σημεία κεραμέων, λίθινα εργαλεία (μυλόλιθοι, τριπτήρες, μία ακόνη, απολείψματα οψιανού, μία σφύρα και άλλα εργαλεία, π.χ. Εικ. 7), θραύσμα πήλινου ειδωλίου ζώου/πτηνού και δύο πήλινα πώματα.

Χριστίνα Μαραμπέα

Διδάκτωρ Αρχαιολογίας,

Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνας

Εικ. 6. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Το τρίτο θραύσμα του Αιγυπτιακού αλαβάστρου.

Εικ. 7. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Λίθινα εργαλεία από τους χώρους του κτηρίου.

CONSERVATION OF MYCENAEAN POTTERY FROM KANAKIA, SALAMIS (2014)

by

Yannos G. Lolos

Conservation-work, with INSTAP funding, on Late Mycenaean pottery from the 2013 excavations of the University of Ioannina at Kanakia, Salamis, and also on some older ceramic material (from Building Gamma on the acropolis), was carried out in the Archaeological Museum of Salamis in Summer-Autumn 2014.

Three experienced conservators were engaged in the aforementioned work: Mr. Kostas Vassileiadis (M.A.), Mrs. Margarita Venaki and Ms. Despoina Marsinopoulou (in alternation with Ms. Avgi Koundouraki), employing established methods and techniques in pottery conservation (see their reports on previous work on pottery from Kanakia in the *Akamas* Newsletter Nos. 4-5, also Y. G. Lolos in the *Akamas* Newsletter, No. 7, 2013, 18-20; No. 8, 2014, 15-17).

Apart from the author, Dr. Christina Marabea, Assistant Director of the University of Ioannina Excavations in Salamis, has been involved, as chief researcher, in the sorting, recording and preliminary study of the new ceramic finds, further advancing earlier work on the identification, distribution and use of pottery at the site (see Marabea 2010; 2012), all of which was imported to Kanakia from Attica, Aegina and other areas. Mr. Stavros Oikonomidis (Ph.D. candidate) has served, among his other duties, as draftsman in the project.

As in previous years, a large amount of fragmentary vases and sherds of Late Mycenaean date from the urban centre at Kanakia were cleaned, mended and restored by our conservators in 2014.

They come from areas (cleared in 2013) in the north and east wing of a megaron-like monumental cult-building, with a large pillar-hall (10 x 6 m.) intended for ritual feasts, found in association with a Mycenaean tumulus-cenotaph at the site of Pyrgiakoni, immediately southeast of the Mycenaean acropolis of Kanakia (for this building see the articles by Y. G. Lolos and C. Marabea, in the *Akamas* Newsletter, No. 6, 2012, 2-17, No 7, 2013, 5-6, No. 8, 2014, 2-14); also from rooms in the central palatial building (Building Gamma) and Bastion I (excavated in 2013) on the southwest slope of the acropolis. The ceramic finds from the destruction/abandonment layers in the above mentioned buildings have, on the whole, a Late Helladic III B – III C Early date-range.

Present in the pottery groups from the cult-building at Pyrgiakoni, which were handled by our restorers in 2014, are:

- Piriform jars (e.g. Fig. 1).
- A decorated angular alabastron (Fig. 2).
- A solidly coated wide-mouthed vase, with two handles (Fig. 6).

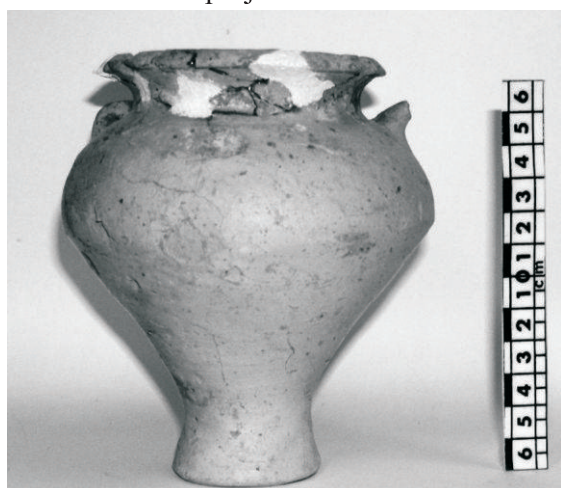

Fig. 1. Pyrgiakoni, Mycenaean building. Small plain piriform jar, after conservation.

Fig. 2. Pyrgiakoni, Mycenaean building. Small alabastron, after conservation.

Fig. 3. Pyrgiakoni, Mycenaean building. Part of collar-necked jar, after conservation.

- A fragmentary decorated stirrup jar.
- Fragments of amphoras, hydriae and collar-necked jars (e.g. Fig. 3).
- A finely decorated piriform rhyton, a rather rare type (FS 201), with parallels in Attica, Salamis and the Argolid.
- A plain one-handled conical cup.
- A plain one-handled rounded cup (Fig. 5).
- A plain *mastos*-like ladle.
- Fragments of plain and decorated kylikes.
- Fragments of plain conical cups.
- Fragments of deep bowls (one restorable).
- A fragmentary cup with angular profile.
- A coated wall fragment of a krater or basin, with a wish-bone handle, a very rare occurrence at Kanakia.
- Fragments of stemmed bowls.
- A plain shallow angular bowl.

Fig. 4. Pyrgiakoni, Mycenaean building. Part of decorated kylix, after conservation.

- A fragmentary spouted deep bowl krater.
- Part of a shallow tripod(?) pot, with a perforated bottom, of specialized function.
- A fragment of a bath-tub.
- A series of vessels of coarse or semi-coarse distinctively Aeginetan fabric (partially restored or in pieces) including cooking pots with two horizontal handles, tripod cooking pots (two with potters' marks), cooking jars, lids, basins and a spouted basin.
- Finally, a decorated collar-necked jar (*stamnos*), from the main pillar-hall of the cult-building, received additional consolidation in 2014 (Fig. 3).

Apart from the pots and potsherds referred to above from Pyrgiakoni, mention should be made of two (2) interesting stray pieces (dating from Early Mycenaean times): a base and wall fragment from a fine plain short-stemmed goblet of Late Helladic I date, with an arguably Aeginetan potter's mark of "composite" form on the underside; and a conical base fragment of a plain short-stemmed goblet, also of Late Helladic I.

Among much sherd material from Building Gamma and Bastion I on the acropolis, conserved in 2014, are: parts of deep bowls and plain and decorated kylikes, one with a racket-like flower (FM 18B), of L.H. III B1 date (Fig. 4), numerous fragments of cooking vessels and a large group of fragments belonging to a huge tripod cooking pot (only partially reconstructed). Also, further consolidation-work was applied on a hydria from the rear room of the North Megaron within

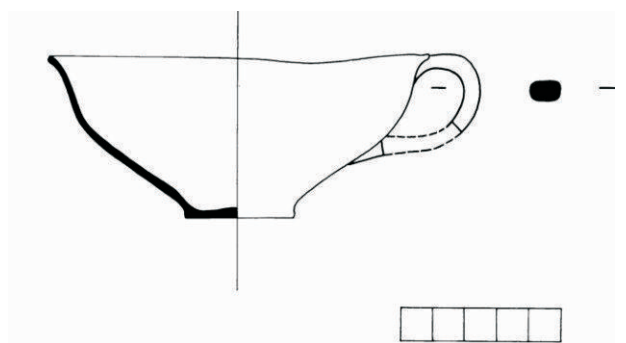

Fig. 5. Pyrgiakoni, Mycenaean building. Drawing of plain cup.

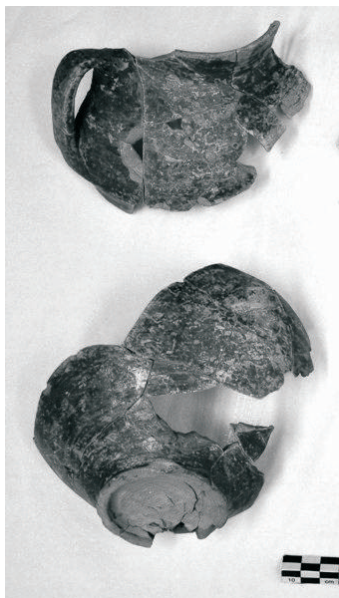

Fig. 6. Pyrgiakoni, Mycenaean building. Solidly coated wide-mouthed vase, with two vertical handles.

Building Gamma.

Within the context of the study of Mycenaean pottery recovered in previous years from buildings on the acropolis at Kanakia, a long series of nearly complete vases and sherds, mostly coming from areas in the main palatial building (Building Gamma), were drawn in 2014 by Mr. S. Oikonomidis. They include: Finely decorated pots (a stirrup jar, a basin-like vessel, a stemmed bowl, a spouted basin), a solidly painted deep bowl, plain kylikes, a handle fragment of a coarse brazier of a well-known Late Mycenaean type; and a good number of imported household vessels of coarse or semi-coarse (kitchenware) Aeginetan fabric (now under systematic treatment by Dr. C. Marabea), among them tripod cooking pots (three of them with incised potters' marks), cooking jars with a flat base, two lids, an amphora (neck fr.) and a stand fr.

Apart from the quantities of Mycenaean pottery from Kanakia conserved and studied in 2014, a few other finds were treated by our conservators: a half-preserved Egyptian stone vessel (alabastron), of baggy form from the east wing of the Late Mycenaean cult-building, with

Fig. 7. Pyrgiakoni, Classical temenos. Clay pear-shaped loom weight, with a circular stamp.

exact parallels in Egypt and Crete; and also two clay pear-shaped loom-weights (e.g. Fig. 7), bearing small circular stamps and functioning as votives, from a small *naiskos* in the main area of the Classical temenos at Pyrgiakoni.

In conclusion, as happened in the past two years (in 2012-2013), conservation and documentation of pottery from the Mycenaean capital of Salamis at the site of Kanakia received an important boost in 2014 thanks to INSTAP support, duly acknowledged here by the author; this will surely enable us to pursue additional research on the characterization, distribution and consumption of pottery at the site and to proceed to a fuller assessment of the different functions of the large building complexes on the Kanakia acropolis and at nearby Pyrgiakoni; and also further widen the possibilities for specialized pottery studies, with particular reference to Mycenaean Salamis, Attica and the Saronic Gulf, within the context of on-going collaborative programmes of analyses (e.g. NARNIA) of Late Mycenaean fabrics from this central part of the Aegean world (already referred to in previous reports to INSTAP).

Yannos G. Lolos
Professor of Prehistoric Archaeology,
University of Ioannina

ΠΥΡΓΙΑΚΟΝΙ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ: ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΙΧΟΔΟΜΙΑ ΤΟΥ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ¹

του

Σταύρου Οικονομίδη

A. Το Μυκηναϊκό κτηριακό συγκρότημα

Η κατασκευή του μεγάλου λατρευτικού κτηριακού συγκροτήματος στο Πυργιακόνι Σαλαμίνας έχει ολοκληρωθεί βάσει οργανωμένου αρχιτεκτονικού σχεδίου, όπου τα δομικά υλικά αποτελούνται κατά το πλείστον από “τετραγωνισμένα” τεμάχια ασβεστολίθου, ενώ οι γωνιακές πέτρες διαθέτουν καλοσχηματισμένα, αποκεκρουμένα πέρατα. Η κατασκευή του κτηρίου ακολουθεί πιστά τη μορφολογία του εδάφους και όταν αυτή δυσχεραίνει την οικοδόμηση, λόγω ανωμαλιών στην επιφάνεια, ή διαφοράς επιπέδων λόγω φυσικής κλίσης του εδάφους, οι κατασκευαστές βρίσκουν λύσεις για τη θεμελίωση των τοίχων δημιουργώντας συνεχόμενα κλιμακωτά επίπεδα διαφορετικού ύψους έκαστο, όπως στην περίπτωση της βόρειας πλευράς (πτέρυγας) του κτηρίου.

Χαρακτηριστικό στοιχείο της τοιχοδομίας στο Υστερομυκηναϊκό συγκρότημα είναι η συνέπεια που παρατηρείται στις διαστάσεις των τοίχων, εσωτερικών και εξωτερικών, όπου το πάχος τους στο σύνολό τους (με τους εξωτερικούς λίθους και το ενδιάμεσο γέμισμα) δεν ξεπερνά τα 60 εκ., και όπου υπάρχει απόκλιση, για αυτήν βασικώς ευθύνεται η μετατόπισή τους ή το “φούσκωμα” τους λόγω φυσικής φθοράς του κτηρίου (κατάρρευσης, συμπίεσης από φερτά υλικά που σωρεύθηκαν με το πέρασμα των χιλιετιών) και λόγω φυσικών φαινομένων (σεισμών, παρατεταμένων και βίαιων υδατοπτώσεων).

Η γέμιση των τοίχων αποτελείται από μικρό λιθωματικό υλικό (μικρές πέτρες ή χαλίκια μεγέθους μεταξύ 5 και 10 εκ.) ενώ οι δομικοί λίθοι σπάνια ξεπερνούν τα 50 με 60 εκ. σε μήκος και 20 εκ. σε πλάτος. Οι παραπάνω αριθμοί στις διαστάσεις των κύριων υλικών κατασκευής των τοίχων απηχούν τάξη και οργάνωση στη διευθέτησή τους, δημιουργώντας ένα οικοδομικό απο-

τέλεσμα αξιόλογων αρχιτεκτονικών προδιαγραφών.

Το τελικό αποτέλεσμα παρουσιάζει εικόνα επιβλητική και λειτουργικά αποτελεσματική, με επιτυχημένη διάταξη των χώρων σε συνάρτηση με το περιβάλλον και τα υπόλοιπα στοιχεία του ευρύτερου συγκροτήματος, καθώς και με τη στερεή και, επομένως, ιδιαίτερης αντοχής στον χρόνο και στα φυσικά φαινόμενα, οικοδόμηση.

Είναι προφανής η δημιουργία του Υστερομυκηναϊκού συγκροτήματος βάσει προετοιμασμένης αρχιτεκτονικής μελέτης, η οποία σχεδιάστηκε επί χάρτου κατόπιν ενδελεχούς θεώρησης του χώρου προς οικοδόμηση, της σύνδεσής του με το απέναντι κενοτάφιο (τύμβο) και ενδεχομένως με το παρακείμενο ασβεστολιθικό έξαρμα (προς Ν.).

Η αρχιτεκτονική προμελέτη του συγκροτήματος διαφαίνεται και από την εξ αρχής διευθέτηση των ομβρίων υδάτων, τα οποία έρρεαν μεταξύ του ασβεστολιθικού εξάρματος και του ίδιου του κτηρίου, κατά μήκος του νοτίου τοίχου, για την οποία επινοήθηκε και σχεδιάστηκε, ενδεχομένως πριν από την κατασκευή του κτηρίου, δεύτερος εξωτερικός τοίχος (ανατολικού τμήματος του νοτίου τοίχου) προκειμένου η απορροή να γίνεται απομακρύνοντας τα νερά (προς Α.) και αποτρέποντάς τα να έρχονται σε επαφή με τον νότιο εξωτερικό, δομικό τοίχο του κτηρίου.

Εντός της μεγάλης υπόστυλης αίθουσας, η κατασκευή του λίθινου βήματος και της λίθινης τράπεζας προσφορών, στον άξονα που κατευθύνεται προς το κενοτάφιο,² έχει γίνει κατόπιν επιμελημένων υπολογισμών των κατασκευαστών και αυτό φαίνεται από τον συσχετισμό των δύο σημείων, που προσδιορίζει τη χρήση, τη λειτουργία και τον διαδραστικό χαρακτήρα τους.

Πρόκειται για μεγάλων διαστάσεων κτηριακό συγκρότημα³ το οποίο κατά την ολοκλήρωση της κατα-

σκευής του υποστήριζε με υποβλητικό τρόπο την ιερότητα του χώρου καθώς και τις υπόλοιπες κατασκευές της ευρύτερης περιοχής. Στοιχεία, χαμένα σήμερα, όπως εξωτερικά κονιάματα, χρώματα και εξωτερικές ξυλεπενδύσεις θα προσέδιδαν ασφαλώς ακόμη εντυπωσιακότερη εμφάνιση στο κτήριο, ωστόσο παρά την περιορισμένη διατήρηση, σε ύψος, του κτηρίου σήμερα, τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και άλλα υλικά αποτελούν στοιχεία, σε συνδυασμό με τις γνώσεις μας για τα μεγάλα κτηριακά συγκροτήματα στη γειτονική ακρόπολη, για την υποθετική αναπαράστασή του σε σχέδιο.

B. Το Κλασικό τέμενος⁴

Το συγκρότημα που αποτελεί το Κλασικό τέμενος στο Πυργιακόνι διέπεται από μια τυπική για την Κλασική εποχή αρχιτεκτονική σύνθεση, έτσι όπως αυτή παρατηρείται σε υπαίθρια ιερά και άβατα στον Ελλαδικό χώρο.⁵ Ο συνολικός χαρακτήρας του είναι ενός χώρου οριοθετημένου με σχετικώς χαμηλά ή μεσαίους ύψους τοιχάρια (μανδρότοιχους) από τη γύρω περιοχή, με μία αρχιτεκτονική τάση για ανάδειξη των φυσικών χαρακτηριστικών του και με μία εσκεμμένη “ομοιομορφία” μεταξύ φύσης και ανθρώπινης παρέμβασης στο τοπίο.

Το μεγάλο φυσικό ασβεστολιθικό έξαρμα στο Πυργιακόνι αποτελεί αναμφισβήτητο οροθέσιο της ευρύτερης περιοχής, ορατό, κατά μεγάλο μέρος, από απόσταση λόγω της φωτεινότητας του ασβεστολίθου και της απότομης προβολής του μέσα από το χώμα. Ό,τι έχει κατασκευαστεί για να περικλείσει το φυσικό έξαρμα, για καθαρά τελετουργικούς – λατρευτικούς σκο-

πούς, αποδεικνύεται, από πρόθεση, σχετικά ταπεινό και μετρημένο, ως προς τις διαστάσεις, ώστε να επιτραπεί η ανάδειξη αυτής της φυσικότητας των ασβεστολιθικών σχηματισμών.

Σχεδόν τίποτα δεν αποκλείει από την θέαση το επίκεντρο του ενδιαφέροντος, το οποίο σε καμμία περίπτωση δεν είναι τεχνητή κατασκευή, αλλά το ίδιο το φωτεινό έξαρμα το οποίο δεσπόζει στον χώρο και το καθιστά εξαρχής στοιχείο διαφορετικότητας στο ευρύτερο περιβάλλον. Τα τοιχάρια που περικλείουν τις πλευρές του εξάρματος (από τα νότια, τα νοτιοανατολικά και τα ανατολικά) ακολουθούν βασικώς το φυσικό του περίγραμμα, επιτρέποντας στον επισκέπτη να επιθεωρεί με αρκετή άνεση τις κλίσεις και τους σχηματισμούς του.

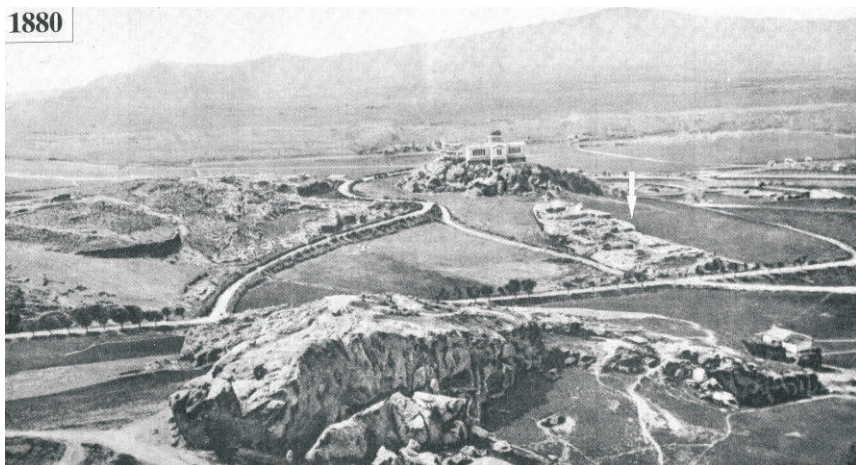
Έτσι, η τοιχοδομία γενικώς χαρακτηρίζεται από την τέλεια ένταξή της στα φυσικά δεδομένα του χώρου ενώ σε σημεία της παρατηρείται μία, από πρόθεση, τάση ενσωμάτωσης μεγάλων λίθων, αργών ή πολύ αδρά λαξευμένων. Η παρουσία τέτοιων στοιχείων⁶ στην τοιχοδομία του Κλασικού τέμενους είναι ενδεικτική και σε άλλα ιερά της ίδιας περιόδου, όπου εμφανώς η κανονικότητα της λιθοδομής ή της πλινθοδομής “διακόπτεται” από φυσικά στοιχεία, βράχους και αδρούς λίθους.

Η σκοπιμότητα αυτής της ιδιαιτερότητας έγκειται στην προβολή της χθόνιας διάστασης του χώρου, η οποία πρέπει όχι απλώς να διατηρηθεί όσο περισσότερο γίνεται, αλλά και να τονιστεί, πράγμα που εδώ συνάδει με τους σκοπούς της δημιουργίας ολόκληρου του Κλασικού τέμενους και της ενδεχόμενης χρήσης του ως κέντρου λατρείας χθόνιας μορφής ή θεοποιημένου νεκρού.

Σταύρος Οικονομίδης

*Adjunct Professor of Archaeology,
Arcadia University, Glenside, U.S.A
College for Global Studies, Arcadia
Center, Athens, Greece*

1880

Εικ. 1. Αθήνα, Λόφος Νυμφών (Αστεροσκοπείου). Το Ιερό του Διός, ανεπτυγμένο σε βαθμιδωτό βραχώδες έξαρμα, στην Α. πλευρά του λόφου, σε σπάνια φωτογραφία του 1880, από το Αρχείο της Εφημ. *Εστία* (προσθήκη Σύνταξης).

Σημειώσεις

1. Οι παρατηρήσεις έγιναν κατά τη διάρκεια των γραμμικών αποτυπώσεων των δύο μειζόνων μνημείων, από την άποψη του γράφοντος ως σχεδιαστή επί σειράν ετών της αποστολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στη Σαλαμίνα. Εκφράζω τις ευχαριστίες μου στον Διευθυντή της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας Καθηγητή κ. Γ. Λώλο, όπως και στην Υποδιευθύντρια της Ανασκαφής Δρα Χρ. Μαραμπέα για τη δυνατότητα που μου έδωσαν να παρουσιάσω το παρόν μελέτημα.
2. Λώλος 2009, 4–7.
3. Λώλος 2012α. 2013. Μαραμπέα 2012. 2014.
4. Λώλος 2012β, 37–39.
5. Όπου ο ιερός χώρος περικλείει μέσα σε περίβολο φυσικά

- κά εξάρματα, άνδρα, εξέδρες, μέτωπα, φυσικές ή τεχνητές σπηλαιώσεις, ως επίκεντρα λατρευτικών και άλλων δράσεων. Μερικά παραδείγματα από την Αθήνα και τα προάστια είναι το ιερό του Πανός στην Οδό Αποστόλου Παύλου, το ηρώο – τάφος του Μουσαίου στο Λόφο Μουσών (Φιλοπάππου), τα ιερά του Διός Υψίστου στην Πνύκα και του Διός Ομβρίου στις ανατολικές παρυφές του Λόφου Νυμφών (Εικ. 1), το ιερό του Διός Υποακραιού στη Β.Δ. κλιτύ της Ακροπόλεως, το ιερό της Αφροδίτης Πανδήμου στον Περίπατο της Ακροπόλεως και στις Ν.Δ. παρυφές του Όρους Ποικίλου. Βλ. Μαχαίρα 2008, 25. Forsen 1993, Πίν. 88, α και β. Travlos 1971, 91–95, 228.
6. *Τείχος αργών λίθων θέας άξιον*, Πausανίας, *Αττικά* 37. 7.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Forsen, B. 1993: “The Sanctuary of Zeus Hypsistos and the Assembly Place on the Pnyx”, *Hesperia*, Vol. 62, issue 4, 507–521.
- Λώλος, Γ. 2009: “Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη Νότια Σαλαμίνα κατά το 2008. Έκθεση αποτελεσμάτων”, *Ακάμας, ενημερωτικό δελτίο*, Αρ. 3, 2–8.
- Λώλος Γ. 2012 α: “Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη Νότια Σαλαμίνα κατά το 2011. Μέρος Α΄. Έκθεση αποτελεσμάτων”, *Ακάμας, ενημερωτικό δελτίο*, Αρ. 6, 2–10.
- Λώλος, Γ. 2012 β: “Η Πρωτεύουσα του Τελαμώνιου Αίαντος: Αρχαιολογία και Ιστορία”, στο Γ. Λώλος (επιστ. επιμ.), *Σαλαμίς Ι. Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρωνικού, Δωδώνη*, Παράρτ. Αρ. 83, 15–66.
- Λώλος, Γ. 2013: “Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη Νότια Σαλαμίνα κατά το 2012. Μέρος Α΄. Έκθεση αποτελεσμάτων”, *Ακάμας, ενημερωτικό δελτίο* Αρ. 7, 2–10.
- Μαραμπέα, Χρ. 2012: “Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη Νότια Σαλαμίνα κατά το 2011. Μέρος Β΄. Το Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνι και η θέση του στον περιβάλλοντα χώρο: Πρώτες εκτιμήσεις”, *Ακάμας, ενημερωτικό δελτίο*, Αρ. 6, 11–17.
- Μαραμπέα, Χρ. 2014: “Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη Νότια Σαλαμίνα κατά το 2013. Μέρος Β΄. Το Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνι: νέα δεδομένα”, *Ακάμας, ενημερωτικό δελτίο*, Αρ. 8, 8–14.
- Μαχαίρα, Β. 2008: *Το ιερό Αφροδίτης και Έρωτος στην Ιερά Οδό*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αρ. 253.
- Travlos, J. 1971: “Apollo Hypoakraios”, *Pictorial Dictionary of Ancient Athens*, New York, 91–95.
- Travlos, J. 1971: “Shrine of Eros and Aphrodite”, *Pictorial Dictionary of Ancient Athens*, New York, 228.

ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

Ο οικισμός του Αμπελακίου

του

Γιάννη Χαιρετάκη

Παλαιές και νέες αρχαιολογικές έρευνες στη Σαλαμίνα έχουν αποκαλύψει ένα ευρύ πλέγμα θέσεων και εγκαταστάσεων της Πρωτοβυζαντινής περιόδου (4ος–7ος αι. μ.Χ.). Καθοριστική στη μελέτη της Σαλαμνιακής ιστορίας, και κυρίως των Βυζαντινών χρόνων, υπήρξε η συμβολή του Δημητρίου Ι. Πάλλα, ο οποίος με μία σειρά ανασκαφών και επιφανειακών ερευνών κυρίως κατά τη δεκαετία του 1980 χαρτογράφησε την άγνωστη ως τότε Σαλαμίνα.

Η Πρωτοβυζαντινή Σαλαμίνα

Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες σε διάφορα σημεία του νησιού έχουν εμπλουτίσει κατά πολύ τις γνώσεις μας για την κατοίκηση κατά την Πρωτοβυζαντινή περίοδο, μια περίοδο, όπου οι γραπτές πηγές είναι λιγοστές (Εικ. 1). Βασικός πυρήνας κατοίκησης αναπτύσσεται στην περιοχή Μούλκι (Αιάντειο) όπου σε διάφορες θέσεις, όπως στον Άγιο Αθανάσιο, έχουν εντοπιστεί οικιστικά κατάλοιπα και νεκροταφεία.¹

Οικισμός αναπτύσσεται και στη θέση της σημερινής Κούλουρης, με πιθανή ύπαρξη βασιλικής.² Ύπαρξη βασιλικής θεωρείται δεδομένη για την περιοχή του Αγίου Γρηγορίου στα Βασιλικά, όπου έχουν εντοπιστεί λείψανα του νεκροταφείου και του οικισμού με πύργο.³ Το Πέραμα αναπτύχθηκε ως ένα μικρό λιμάνι επικοινων-

νίας ανάμεσα στην Ηπειρωτική Ελλάδα και τη Σαλαμίνα, ένα ρόλο που διατήρησε από την αρχαιότητα ως και σήμερα.⁴

Οι υπόλοιποι οικισμοί σχετίζονται με ζώνες εκμετάλλευσης πλουτοπαραγωγικών πηγών. Σημαντική είναι η θέση στο Πέρανι, όπου ο έλεγχος της κοιλάδας, υπήρξε καθοριστικός για την ανάπτυξη της περιοχής με την πιθανή παρουσία υποστατικών γαιοκτημόνων, με ναούς και νεκροταφείο.⁵ Στις Κολώνες, συνεχίστηκε η εκμετάλλευση των γαιών από μικρογαιοκτήμονες.⁶ Στο Πυργιακόνι, ένας καμαροσκεπής τάφος του 6ου αι. μ.Χ., σχετίζεται με κάποια εγκατάσταση, λείψανα της οποίας δεν έχουν ακόμα εντοπιστεί.⁷

Η νησίδα του Αγίου Γεωργίου, με την ύπαρξη βασιλικής, αποτέλεσε βάση βιοτεχνικής εγκατάστασης παραγωγής πορφύρας.⁸ Στη νησίδα Ψυττάλεια ανασκάφηκε ένα μεγάλο οικοδομικό συγκρότημα, τουλάχιστον είκοσι (20) δωματίων, το οποίο κατά τους Πρωτοβυζαντινούς χρόνους ίσως αποτέλεσε ενδιαίτημα κτηνοτρόφων.⁹

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εγκατάσταση στις νησίδες Περανήσι και Ταλαντονήσι, η οποία ενδέχεται να σχετίζεται με μετακινήσεις προσφύγων μετά τις Σλαβικές επιδρομές του τέλους του 6ου – των αρχών του 7ου αι. μ.Χ.¹⁰

Εικ. 1. Σαλαμίς. Θέσεις της Πρωτοβυζαντινής περιόδου.

Αμπελάκι: η κατοίκηση κατά την Πρωτοβυζαντινή περίοδο

Η αναφορά του Πανσανία (*Αττικά* 35.4) πως όταν επισκέφθηκε το νησί κατά τον 2ο αι. μ.Χ. βρήκε την αρχαία πόλη (Αμπελάκι) ακατοίκητη, και η έλλειψη ανασκαφικών δεδομένων είχε οδηγήσει στην άποψη ότι ο πληθυσμός μετακινήθηκε και εγκαταστάθηκε στις περιοχές πρωτογενούς παραγωγής.¹¹ Ήδη, όμως, από τη δεκαετία του 1980 έχουν επισημανθεί τα πρώτα δείγματα κατοίκησης που “φτάνουν μέχρι και τη βυζαντινή εποχή”,¹² τα οποία ενισχύθηκαν από ευρήματα της τελευταίας

Εικ. 2. Αμπελάκι. Δηλώνονται οι θέσεις των Οικόπεδων Γκικόκα (1), Κοτσίκου (2), Ζούγρη (3), Μητάκη (4), Γκίκα (5), η περιοχή του Τύμβου στην Κυνόσουρα (6) και η θέση της “Φραγκοκλησιάς” (7).

δεκαετίας.¹³ Βάσει επιφανειακών ευρημάτων και ανασκαφικών δεδομένων ο οικισμός της Πρωτοβυζαντινής περιόδου, καταλαμβάνει θέσεις στο πεδινό τμήμα του όρμου του Αμπελακίου (Εικ. 2, θέσεις 1-2, 5), στην κορυφή της χερσονήσου της Πούντας (Εικ. 2, θέση 4) και τη νότια κλιτύ της ίδιας χερσονήσου (Εικ. 2, θέση 3).¹⁴ Επιφανειακά όστρακα αναφέρονται και στην Κυνόσουρα, στην περιοχή του Τύμβου, όπου “όλη η περιφέρεια του λόφου είναι διάσπαρτη από θραύσματα αγγείων όλων των περιόδων, από την προϊστορική έως και τη βυζαντινή” (Εικ. 2, θέση 6).¹⁵ Ενδιαφέρον παρουσιάζει το μνημείο της “Φραγκοκλησιάς” (Εικ. 2, θέση 7), το οποίο σχετίζεται με ερείπια εκκλησίας, πιθανώς της υπό εξέταση περιόδου. Η χωροθέτηση της εκκλησίας μακριά από το κέντρο του οικισμού, το οποίο διαμορφώνεται από τις θέσεις 1, 2 και 5, ίσως συμβάλει στην ερμηνεία της ως κοιμητηριακής.¹⁶

Οι ανασκαφές σωστικού χαρακτήρα που πραγματοποιήσε η Δρ. Ιφιγένεια Δεκουλάκου σε διάφορες θέσεις στο Αμπελάκι δίνουν στοιχεία για μια ακμαία εγκατά-

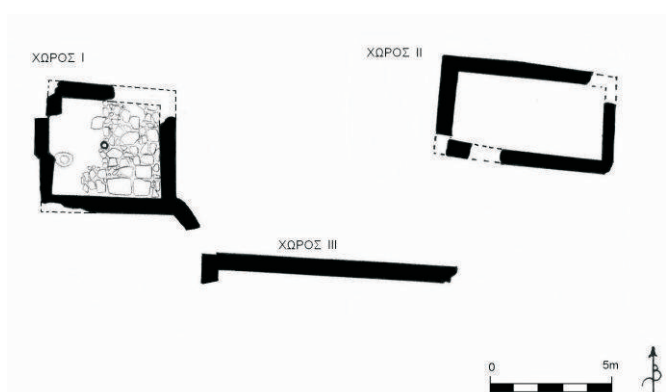
σταση της Πρωτοβυζαντινής περιόδου,¹⁷ η οποία ήλεγχε τις γεωργικές εκτάσεις στην ενδοχώρα (Ντοροτό), αλλά παράλληλα επωφελούνταν από το θαλάσσιο εμπόριο με τη χρήση του ασφαλούς λιμανιού. Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζονται συνοπτικά τα πορίσματα από τις ανασκαφές σωστικού χαρακτήρα στα Οικόπεδα Γκικόκα και Κοτσίκου (θέσεις 1-2).

Η ανασκαφή στο Οικόπεδο Γκικόκα

Κατά την περίοδο 2001-2003 ερευνήθηκε στο δυτικό τμήμα του όρμου του Αμπελακίου το Οικόπεδο Ε. Γκικόκα, με επάλληλες οικοδομικές φάσεις, η νεότερη εκ των οποίων τοποθετείται στην Πρωτοβυζαντινή περίοδο (Εικ. 3).

Στη φάση αυτή ανήκουν τμήματα δύο χώρων (Χώροι I, II) και τμήμα τρίτου (Χώρος III). Ο Χώρος I (Εικ. 4) έχει εσωτερικές διαστάσεις 4,60x3,80μ. και φέρει δάπεδο από μεγάλους λίθους καλής συναρμογής με κάποια τμήματα κεράμων στο συνδετικό υλικό. Στο κέντρο φέρει λίθο κυκλικής διατομής, διαμέτρου 0,28 μ., ως βάση αράβδωτου πολύχρωμου κίονα, ο οποίος βρέθηκε κατά χώραν (σωζόμενου ύψους 1,37μ.) για τη στήριξη οροφής. Οι τοίχοι είναι κατασκευασμένοι από πολυγωνικούς λίθους, σε δεύτερη χρήση, με κεράμους και λιθάρια ως συνδετικό υλικό. Ένα μεγάλο λίθινο γουδί βρέθηκε στη Ν.Δ. γωνία του χώρου.

Ο Χώρος II έχει εσωτερικές διαστάσεις 6,20 x 3,00 μ., με όμοια κατασκευαστικά στοιχεία με τον Χώρο I. Κυκλικοί δίσκοι (tegulae) από υπόκαυστο λουτρικών εγκαταστάσεων εντοπίστηκαν στα βόρεια των δύο αυτών χώρων, αλλά δεν μπορούν να σχετιστούν με κάποια σταθερά κατάλοιπα. Δυτικά του Χώρου I εντοπί-

Εικ. 3. Αμπελάκι, Οικ. Γκικόκα. Κατάλοιπα της Πρωτοβυζαντινής περιόδου.

Εικ. 4. Αμπελάκι, Οικ. Γκικόκα. Ο Χώρος I.

Εικ. 5. Αμπελάκι. Οικ. Γκικόκα. Κτιστός πίθος.

στηκε ένα κτιστό πιθάρι, τοποθετημένο εν μέρει σε λάκκο μέσα στις πρωιμότερες φάσεις κατοίκησης (Εικ. 5). Φαίνεται πιθανό ότι τα περιγραφέντα κατάλοιπα ανήκουν σε κάποια ή κάποιες οικίες, οι οποίες θα διέθεταν χώρους υγιεινής, παρασκευής της τροφής και αποθήκευσης.

Η κεραμική του Οικοπέδου Γκικόκα

Σημαντική ποσότητα κεραμικής προέρχεται από τα στρώματα μέσα και γύρω από τους χώρους αυτούς, η οποία χρονολογείται κυρίως από τον 5ο ως τον 7ο αι. μ.Χ. Λίγα όστρακα αγγείων 3ου – 4ου αι. μ.Χ. σε συνδυασμό με κτερίσματα από τάφο της ίδιας περιόδου που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας, συνηγορούν στην άποψη ότι η εγκατάσταση στο Αμπελάκι αναπτύσσεται ήδη από τον 3ο – 4ο αι. μ.Χ.

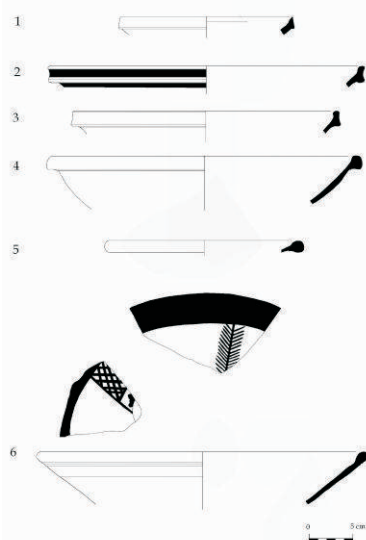
Σημαντικό αριθμό καταλαμβάνει η ερυθροβαφής κεραμική, προερχόμενη από την Τυνησία, του πρώτου μι-

σού του 5ου αι. μ.Χ. (Εικ. 6.1), τη Φώκαια της Μικράς Ασίας, του 5ου – μέσων 6ου αι. μ.Χ. (Εικ. 6.2-3) και άλλα μέρη της Μεσογείου, χρονολογούμενη από τον 6ο ως το τρίτο τέταρτο του 7ου αι. μ.Χ. (Εικ. 6.4-5).

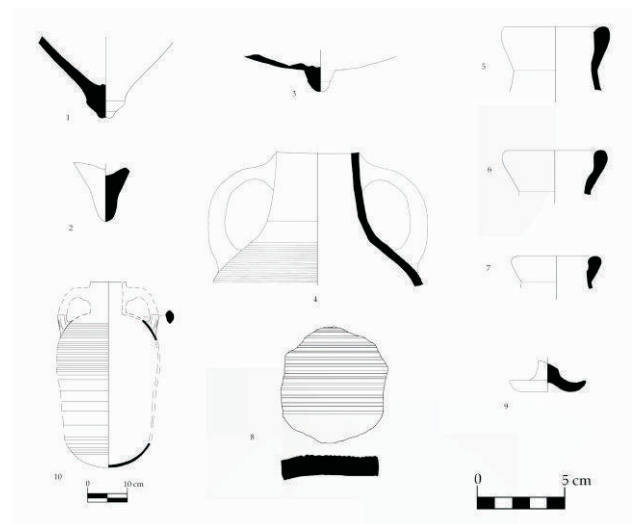
Ενδιαφέρον παρουσιάζει πινάκιο με γραπτή διακόσμηση προέλευσης Κεντρικής Ελλάδας (Εικ. 6.6). Κέντρα παραγωγής τέτοιων πινακίων έχουν αναγνωρισθεί στις Φθιώτιδες Θήβες, τα οποία χρονολογούνται από το τελευταίο τέταρτο του 6ου ως τις αρχές του 7ου αι. μ.Χ.¹⁸ Το πινάκιο διακοσμείται με το μοτίβο του ψαροκόκκαλου και διχτυωτό κόσμημα.

Στην υπόλοιπη κεραμική περιλαμβάνονται αμφορείς του 5ου – 6ου αι. μ.Χ., από διάφορα μέρη, όπως από την Τυνησία (Εικ. 7.2) και την Ανατολική Μεσόγειο (Εικ. 7.3), ενώ ξεχωρίζουν οι Ύστεροι Ρωμαϊκοί Αμφορείς τύπου 2 (LRA 2) (Εικ. 7.3-7). Ως κέντρα παραγωγής του τύπου αυτού έχουν προταθεί περιοχές στον Αργοσαρωνικό κόλπο¹⁹ και τα δείγματα από το Αμπελάκι μακροσκοπικά παρουσιάζουν ομοιότητες με τα αντίστοιχα από την Κόρινθο και τα Μέγαρα.²⁰ Οι Ύστεροι Ρωμαϊκοί Αμφορείς τύπου 1 (LRA 1) του 6ου – 7ου αι. μ.Χ. ανευρίσκονται σε μικρότερη ποσότητα (Εικ. 7.10). Οι αμφορείς έφεραν ειδικά διαμορφωμένο πώμα (Εικ. 7.9), ενώ σε κάποιες περιπτώσεις ως πώματα χρησιμοποιήθηκαν τμήματα σπασμένων αμφορέων (Εικ. 7.8).

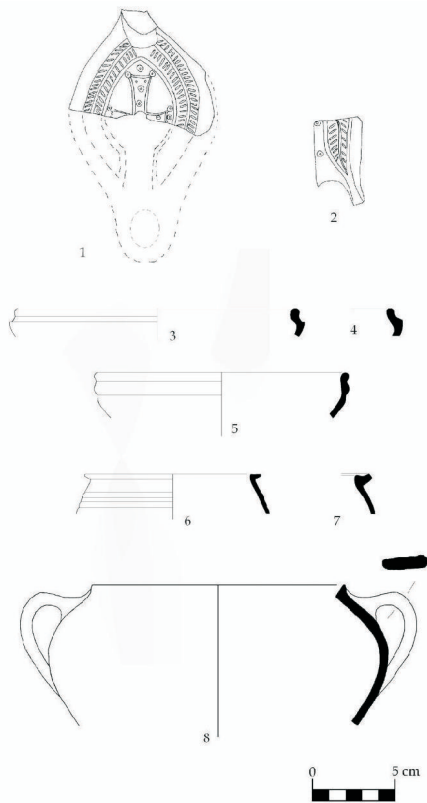
Σημαντικός είναι ο αριθμός λύχνων, οι οποίοι μιμούνται λύχνους Βορειοαφρικανικού τύπου, του δεύτερου μισού του 6ου - πρώτου μισού του 7ου αι. μ.Χ. (Εικ. 8.1-2).²¹ Κάποιοι από αυτούς διακοσμούνται με σταυρό

Εικ. 6. Αμπελάκι, Οικ. Γκικόκα. Πινάκια 1-6.

Εικ. 7. Αμπελάκι, Οικ. Γκικόκα. Αμφορείς 1-10.

Εικ. 8. Αμπελάκι. Οικ. Γκικόκα. Λύχνοι 1-2. Φιάλες-χωνιά 3-4. Φιάλη 5. Χύτρες 6-8.

στον δίσκο και φύλλα φοίνικα στον περίγυρο (Εικ. 9). Στο υπόλοιπο υλικό περιλαμβάνονται βαθιές φιάλες ή χωνιά (Εικ. 8.3-4), ρηχές φιάλες (Εικ. 8.5) και χύτρες (Εικ. 8.6-8).

Σημειώσεις

* Ευχαριστώ θερμά την Δρα Ι. Δεκουλάκου, Επίτιμη Έφορο Αρχαιοτήτων, για την άδεια μελέτης του κεραμικού υλικού από τις ανασκαφές που έχει διενεργήσει στο Αμπελάκι Σαλαμίνας. Επίσης, την Κα Τ. Κάττουλα, υπεύθυνη αρχαιολόγο νήσου Σαλαμίνας, τη συνάδελφο Α. Καπετανοπούλου και τις φύλακες Ε. Μουτζούρη και Ν. Πισκοπάνη (Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων), για κάθε δι-

Εικ. 9. Αμπελάκι. Οικ. Γκικόκα. Λύχνος.

Εικ. 10. Αμπελάκι. Οικ. Κοτσίκου. Στρώμα με αμφορείς και αποθηκευτικά αγγεία.

Η ανασκαφή στο Οικόπεδο Κοτσίκου

Κατά την περίοδο 2002 ερευνήθηκε μικρό μέρος του Οικόπεδου Κοτσίκου, επίσης στο δυτικό τμήμα του όρμου. Στην Πρωτοβυζαντινή περίοδο ανήκει ένας χώρος με αμφορείς και άλλα αποθηκευτικά αγγεία (Εικ. 10). Αν και οι αμφορείς δεν έχουν συντηρηθεί και μελετηθεί στο σύνολό τους, ξεχωρίζουν οι Ύστεροι Ρωμαϊκοί Αμφορείς τύπου 1 (LRA 1), και ένας τύπος σφαιρικού αμφορέα, γνωστός από την Αθήνα και την Ηπειρωτική Ελλάδα του ύστερου 7ου – 8ου αι. μ.Χ. (Εικ. 11).²²

Γιάννης Χαιρετάκης

Αρχαιολόγος (Μετ. Διπλ. Ειδ.)

ευκόλυνση στη μελέτη του υλικού. Η καταγραφή και η συντήρηση της κεραμικής υποστηρίχθηκε οικονομικά από το Ίδρυμα Ψύχα.

1. Κάττουλα 2006, 230. Κακαβάς και Ζύρμπα 2009. Η κατοίκηση εκτείνεται και προς την ενδοχώρα, την πεδιάδα Λευτέρη και την Κακή Βίγλα.

Εικ. 11. Αμπελάκι. Οικ. Κοτσίκου. Αμφορέας.

2. Πάλλας 1987 β, 29-30.
3. Πάλλας 1987 α, 219-229
4. Κρουστάλης 2010-2013, όπου σημειώνονται παλαιότερες οχυρώσεις. Επιφανειακή κεραμική 5ου-6ου αι. μ.Χ.
5. Πάλλας 1987 β, 19-29.
6. Πάλλας 1987 α, 187. Δεκουλάκου 2008, 11.
7. Πάλλας 1987 β, 17-19.
8. Πάλλας 1987 α, 210-212.
9. Πετράκος 1987, 96. 2005, 33, 36.
10. Πάλλας 1987 α, 203. Δεμέστιχα 2012. Λώλος 2012, 281-282, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.
11. Πάλλας 1987 α, 189, υποσ. 81.
12. Ροζάκη 1980, 90.

13. Πολογιώργη 2010, 483. Χαιρετάκης 2011, 26.
14. Χαιρετάκης 2011, 26.
15. Κάττουλα 2006, 237.
16. Πάλλας 1987 β, 39-41.
17. Δεκουλάκου 2003. 2008.
18. Πετρίδης 2010, 90. Καραγιάννη 2010.
19. Korosis 2014, 305-306.
20. Slane και Sanders 2005, 271, αρ. 3-22, 3-23, 3-24.
21. Κέντρα παραγωγής απομιμήσεων έχουν εντοπιστεί στη Δημητριάδα, τους Δελφούς, την Κόρινθο, την Αθήνα και το Άργος (Πετρίδης 2010, 87). Τα δείγματα από το Αμπελάκι φαίνεται ότι προέρχονται από τα εργαστήρια της Κορίνθου ή της Αθήνας.
22. Poulou-Papadimitriou, Nodarou και Kilikoglou 2014, 875.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Δεκουλάκου, Ι. 2003: “Ανασκαφικές έρευνες στην Σαλαμίνα”, στο Ελ. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ. έκδ.), *Αργοσαρωνικός, Πρακτικά Ιου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αργοσαρωνικού. Πόρος 26-29 Ιουνίου 1998*, Τόμος Β, Αθήνα, 29-44.
- Δεκουλάκου, Ι. 2008: “Ανασκαφές στη Σαλαμίνα, 1985-2007”, *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 2, 10-13.
- Δεμέστιχα, Σ. 2012: “Υστερορωμαϊκή κεραμική από τις νησίδες Ταλαντονήσι και Περανήσι στη θαλάσσια περιοχή της Σαλαμίνας” στο Γ. Λώλος (επιστ. επιμ.) *Σαλαμίς Ι, Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρωνικού, Δωδώνη, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, Παράρτημα αρ. 83, Ιωάννινα 2012, 303-325.
- Κακαβάς, Γ. και Σ. Ζύρμπα 2009: “Νέα αρχαιολογικά δεδομένα για την Παλαιοχριστιανική και Πρωτοβυζαντινή Σαλαμίνα”, *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 3, 19-22.
- Καραγιάννη, Φ. 2010: “Κεραμική με γραπτό διάκοσμο από την Αρχαία Αγορά της Θεσσαλονίκης”, στο Δ. Παπανικόλα-Μπακιρτζή και Ν. Κουσουλάκου (επιμ. έκδ.), *Κεραμική της ύστερης Αρχαιότητας από τον ελλαδικό χώρο, Επιστημονική Συνάντηση, Θεσσαλονίκη 12-16 Νοεμβρίου 2006*, 295-308.
- Κάττουλα, Τ. 2006: “Σαλαμίνα”, *ΑΔ* 61, 229-230, 237-240.
- Korosis, V. 2014: “Transport and storage vessels and coarse wares from Megara, Attica (Greece). The testimony of the pottery in relation to the city during the Early Byzantine period”, στο Ν. Poulou-Papadimitriou, E. Nodarou and V. Kilikoglou (επιμ.), *LRCW 4 Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean. Archaeology and Archaeometry. The Mediterranean: A Market without Frontiers*, 305-312.
- Κρουστάλης, Ε. Σ. 2010-2013: “Παραθαλάσσιες οχυρώσεις στη Σαλαμίνα”, *ΗΟΡΟΣ* 22-25, 209-223.
- Λώλος, Γ. Γ. 2012: “Προοίμιο στην αρχαιολογία των βραχονησίδων: Η περιοχή Σαλαμίνας”, στο Γ. Λώλος (επιστ. επιμ.), *Σαλαμίς Ι, Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρωνικού, Δωδώνη, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, Παράρτημα αρ. 83, Ιωάννινα, 277-301.
- Πάλλας, Δ. 1987 α: “Αρχαιολογικές επισημάνσεις στη Σαλαμίνα”, *ΑΔ* 42, 1987, Μέρος Α, 169-230.
- Πάλλας, Δ. 1987 β: “Έρευνες στη Σαλαμίνα”, *ΠΑΕ* 15-43.
- Πετράκος, Β. 1987: “Ψυττάλεια”, *Το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας 1986*, 95-97, Αθήνα.
- Πετράκος, Β. 2005: “Η αρχαιολογία της Ψυττάλειας”, *Μέντορ* 74-75, 33-72.
- Πετρίδης Π. 2010: “Ρωμαϊκά και πρωτοβυζαντινά εργαστήρια κεραμικής στον ελλαδικό χώρο”, στο Δ. Παπανικόλα-Μπακιρτζή και Ν. Κουσουλάκου (επιμ. έκδ.), *Κεραμική της ύστερης Αρχαιότητας από τον ελλαδικό χώρο, Επιστημονική Συνάντηση, Θεσσαλονίκη 12-16 Νοεμβρίου 2006*, 81-96.
- Πολογιώργη, Μ. 2001-2004: “Σαλαμίνα”, *ΑΔ* 56-59, 481-486.
- Poulou-Papadimitriou, N., E. Nodarou 2014: “Transport vessels and maritime trade routes in the Aegean from the 5th to the 9th c.AD. Preliminary results of the EU funded “Pythagoras II” project: The Cretan case study”, στο Ν. Poulou-Papadimitriou, E. Nodarou and V. Kilikoglou (επιμ. έκδ.), *LRCW 4 Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean. Archaeology and archaeometry. The Mediterranean: A Market without Frontiers*, 873-883.
- Ροζάκη, Β. 1980: “Σαλαμίνα”, *ΑΔ* 35, Μέρος Β 1, 88-91.
- Slane, K.W. και G. D. R. Sanders 2005: “Corinth: Late Roman Horizons”, *Hesperia* 74, 243-297.
- Χαιρετάκης, Γ. 2011: “Το Οικόπεδο Ζούργη στο Αμπελάκι Σαλαμίνας: στρωματογραφία και χρονολόγηση”, *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 5, 25-27.

ΕΥΡΗΜΑ ΧΡΥΣΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΠΕΛΑΚΙ, 1956

Μέρος Α΄

Ένα θαύμα από τα παιδικά μου χρόνια στη Σαλαμίνα

της

Λήδας Παπακωνσταντίνου

Γεννήθηκα στο χωριό της μάνας μου, τον Αμπελώνα Λαρίσης. Η μητέρα μου με πήρε μωρό και ακολούθησε τον σύζυγο της, αρχικά στο Ναύσταθμο του Βόλου, κατόπιν στην Αθήνα και τελικά στη Σαλαμίνα. Ήμουν δύο χρονών όταν εγκατασταθήκαμε στη Σαλαμίνα το 1947.

Οι γονείς μου, νέοι τότε και ερωτευμένοι, επέλεξαν να ζήσουν στο μέρος που πίστευαν ότι θα τους έδινε την μεγαλύτερη δυνατότητα να είναι μαζί. Ο πατέρας μου ήταν ασυρματιστής στο Πολεμικό Ναυτικό και συχνά έλειπε. Σταθερό σημείο αναχώρησης και επανόδου του πατέρα, ο Ναύσταθμος στα Παλούκια.

Δεν υπάρχει πια το σπίτι που νοικιάζαμε. Βρισκόταν σε σημείο θαυμάσιο, με θέα το θωρηκτό “Αβέρωφ”, τον φαλακρό βραχώδη λόφο Βροκή και το νησάκι του Αϊ Γιώργη με το ψυχιατρικό άσυλο, όπου μας πήγαιναν εκδρομές με το Δημοτικό. Ένα μεγάλο χωράφι μας χώριζε από τη θάλασσα, δεξιά ήταν το Καματερό, πίσω το Αμπελάκι και αριστερά τα Παλούκια. Σε απόσταση αναπνοής ζούσαν οι καλοί μας γείτονες η οικογένεια Μανώλη Μαγιάτη που είχαν περιβόλι, στέρνα με μαγανοπήγαδο, ζώα για γάλα, αμπέλια, πατητήρι για μούστο, τζάκι. Είχαν τα πάντα.

Δεν θα αναφερθώ σε όσα δεν είχαμε επειδή όλοι, λίγο πολύ, τα αποκτήσαμε αργότερα. Αυτά που χάναμε για πάντα είναι τα σημαντικά. Οι γονείς μου φρόντισαν να έχω τα απαραίτητα της ζωής. Με έμαθαν να παρατηρώ, να κατανοώ, να διεκδικώ.

Τα σπίτια στη Σαλαμίνα ήταν χαμηλά, πετρόχτιστα, ωραία χρωματισμένα με ασβέστη και σκόνες. Ωχρα, λουλακί, χοντροκόκκινο – τι όμορφα ροζ που βγαίνουν. Εκεί, στις μάντρες και στους τοίχους των σπιτιών στο Αμπελάκι είδα για πρώτη φορά τις πέτρες που ήταν διαφορετικές. Τις αρχαίες πέτρες. Χρισμένες με μαστοριά, πέτρες κοινές και λαξευμένα μάρμαρα – καμμία φορά με παραστάσεις ανάγλυφες – συνυπήρχαν

μαζί. Και για να με βοηθήσουν να καταλάβω, μου έλεγαν οι γονείς μου ιστορίες από την αρχαία Ελλάδα μέχρι το τώρα, που τότε ήταν η Ελλάδα της δεκαετίας του 1950.

Δεν είχαν πολλούς φίλους, η μητέρα μου ήταν άνεργη, από άλλο τόπο, συχνά μόνη της. Κάναμε μεγάλους περιπάτους μέσα και έξω από το Αμπελάκι. Μαζεύαμε χόρτα και παρατηρούσαμε τα θαύματα της φύσης. Εγώ πέρναγα περίφημα. Οι γονείς μου δύσκολα.

Ανάμεσα Αμπελάκι και Σελήνια, στα χωράφια, είχε καλά χόρτα. Κάτι ανοιχτόχρωμα γκριζα με τριζάτα φύλλα, της μαστίχας τα ονόμαζαν. Η γη, στα χωράφια, ήταν διάσπαρτη με ορθογωνίους λάκκους, χορταρισμένους. Ο πατέρας, μου μίλαγε για την Ναυμαχία της Σαλαμίνας και για το που και πως θάβανε τότε τους νεκρούς.

“Οι λάκκοι είναι αρχαίοι τάφοι. Τους ανοίγουν κρυφά, αρχαιοκάπηλοι. Κατόπιν πουλούν ακριβά τα ευρήματα. Είναι πράξη παράνομη, ασεβής και ανέντιμη”. Ακόμη: “Τα αρχαία μάρμαρα στους τοίχους των σπιτιών βρίσκονται εκεί από άγνοια, όχι από δόλο. Οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν την ιστορία του τόπου. Βρίσκουν ωραία αγκωνάρια, έτοιμα για χτίσιμο”. Άκουγα με προσήλωση και δέος. Οι διηγήσεις χτίζανε γέφυρες ανάμεσα στις μάχες της Ιλιάδας, τις Μυκήνες, το νησάκι της Ψυττάλειας στο Στενό της Σαλαμίνας. Και καθώς βάδιζα με τους γονείς μου πάνω στον αρχαίο νεκρότοπο, μάθαινα πολλά και διάφορα για τα φυτά, την αρχαιοκαπηλία, την ιστορία, τον πόλεμο, το θέατρο, τα άστρα.

Πηγαίνοντας από το σπίτι μας προς το Καματερό, μετά την ανηφόρα με το μεγάλο πεύκο, δεξιά έμεναν ο κύριος Αρτέμης με την κοκκινομάλλα γυναίκα του που ήταν νομίζω Γαλλίδα ή Ιταλίδα. Έλεγαν για αυτόν ότι ήταν αριστοκράτης, ξεπεσμένος. Το σπίτι τους είχε αυλή με πολλά πεύκα και δυο Νεοκλασικίζοντα κτίσμα-

τα.

Στο ένα από αυτά κατοικούσε το ζεύγος. Έκαναν παρέα με τη μητέρα μου τον καιρό που ο πατέρας έψαχνε για δουλειά στην Αθήνα. Το δεύτερο κτίσμα το θυμάμαι πάντοτε ερμητικά κλειστό. Τα παράθυρα ήταν ασφαλισμένα με ξύλινες τάβλες καρφωμένες στα κουφώματα. Παρόλα αυτά μπορούσε κανείς να διακρίνει, μέσα από τις χαραμάδες, τον εσωτερικό χώρο. Στο λιγοστό φως που έμπαινε ξεχώριζαν ευκρινώς, ξύλινα κιβώτια. Ποτέ τα ίδια. Κάποια κιβώτια έφευγαν και άλλα καινούργια έπαιρναν τη θέση τους. Πάντοτε τη νύχτα, πάντοτε “αθέατα”. Κοινό βουβό μυστικό, τα αρχαία που χάνονταν για πάντα!

Στο Μονοτάξιο Δημοτικό Σχολείο του Καματερού έκανα την Δευτέρα Δημοτικού. Την Πρώτη μέχρι και την Έκτη Τάξη έκανα στο Διθέσιο Δημοτικό Σχολείο στο Αμπελάκι. Υπήρχε ένας κάκιστος δάσκαλος που έδερνε βάνουσα, ο Κ. Μετά ήρθε ο καλλίτερος δάσκαλος που γνώρισα στη ζωή μου ο κύριος Βασίλης Παπαθεοχάρης. Τον επισκεπτόμουν συστηματικά μέχρι που πέθανε. Είχε στη βεράντα του ένα φυτό που λέγεται, όπως μου είπε η σύζυγος του, “κρυφός έρωτας”.

Πριν τελειώσω το Δημοτικό άρχισε να κατασκευάζεται ο παραλιακός δρόμος ανάμεσα Αμπελάκι, καρνάγια, Λιμνιώνα και Σελήνια. Μεγάλο έργο για την

Κοινότητα. Μηχανήματα, εργάτες, εργαλεία, εκσκαφείς, καπνοί, πίσσες, μια αναμπουμπούλα ακαταμάχητη για εμάς τα παιδιά.

Πάνω στον καινούργιο δρόμο ήταν η Αστυνομία και από κάτω το Σχολείο μου. Είχαν απλώσει ένα παχύ στρώμα πισσοχάλικου και οι εργασίες είχαν σταματήσει. Την επομένη μέρα θα πέρναγε ο οδοστρωτήρας να το πατήσει. Ήταν απαγορευμένο να παίζουμε πάνω στη φρέσκια πίσσα, όμως παίζαμε και κυνηγιόμασταν με ξύλα που τα λέγαμε “άλογα”, τενεκεδάκια που “πατικώναμε” στα τακούνια των άθλιων παπουτσιών μας. Σπρωχνόμασταν. Αλαλάζαμε. Δεν θυμάμαι πως έπεσα χάρω. Το ξύλο που κράταγα, η “σπάθα” μου, βυθίστηκε σχεδόν ολόκληρη στο μαλακό επίστρωμα, σαν να την κατάπιε ο δρόμος. Είχε βρει κάποιο κενό. Ήταν εύκολο να μεγαλώσουμε την τρύπα και να βγάλουμε τα πρώτα αντικείμενα: Ένα κομμάτι από σπασμένο κεραμικό, νομίσματα, μικρές μέλισσες. Όλα χρυσά! Μάλλον ήταν μέσα σε κάποιο αγγείο. Δεν το είδα ποτέ ολόκληρο. Η Αστυνομία ήταν πίσω ακριβώς από το σημείο όπου έγινε το θαύμα! Μπορεί να μας βλέπανε, μπορεί απλά να τους φωνάζαμε. Ήρθαν και μας έδωξαν. Για δύο πράγματα είμαι σίγουρη: Πρώτον, εμείς πήγαμε τρεχάλα στο σπίτι, και δεύτερον, δεν ξανάγινε λόγος για παιχνίδι στην άσφαλτο.

Λήδα Παπακωνσταντίνου

Εικαστικός-Performer

Εικ. 1. Σαλαμίνα, Αμπελάκι. Αποψη (από τα ανατολικά) τμήματος της δημόσιας Οδού Ελ. Βενιζέλου, ως χωματόδρομοι, με κατεύθυνση προς το κέντρο του χωριού (προς τα δυτικά), σε φωτογραφία του Νικολάου Μπρούζου του 1956. Στον μέσον, διακρίνεται το εκκλησίδιο του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, ενώ αριστερότερα, στο βάθος του δρόμου, υπολογίζεται το σημείο της εύρεσης του θησαυρού των χρυσών νομισμάτων (Μιθριδράτης;). (Προσθήκη Σύνταξης).

Μέρος Β΄
Ένα πέραςμα του στόλου του Μιθριδάτη από την
Σαλαμίνα;
του
Αδώνιδος Κ. Κύρου

Τον Ιούνιο του 1956, στη διάρκεια της εξεταστικής περιόδου του ακαδημαϊκού έτους 1955-56, πρώτου έτους των φοιτητικών σπουδών μου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, είχα μόλις συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας μου και διήνυα τα χρόνια του νεανικού ενθουσιασμού για τη συλλογή αρχαίων νομισμάτων, στην αγορά των οποίων, από παλαιωπαλεία και περιπλανώμενους εμπόρους, δαπανούσα το μεγαλύτερο μέρος του εβδομαδιαίου “χαρτζηλικιού”, αλλά και των εκάστοτε “δώρων” του οικογενειακού μου περίγυρου. Εκείνο, λοιπόν, το απόγευμα του Ιουνίου, εδώ και 59 χρόνια, ενώ είχα επιδοθεί στη μελέτη του ογκώδους συγγράμματος για το Ρωμαϊκό Δίκαιο, του καθηγητή – φόβητρου Πετρόπουλου, χτύπησε το κουδούνι της εξώθυρας της πατρικής μου οικίας, στην Πλάκα. Κατέβηκα να ανοίξω και προς μεγάλη μου έκπληξη, βρέθηκα μπροστά στον Χ, ένα περιπλανώμενο έμπορο νομισμάτων και δακτυλιολίθων, μεσήλικα πρόσφυγα από τη Μικρά Ασία, που τον είχα γνωρίσει στο χρυσοχοείο του Σ, εμπόρου και γνώστη των αρχαίων νομισμάτων, με τον οποίο ο Χ άφηγε να εννοηθεί ότι τον συνέδεε κάποια συγγένεια, αφού και εκείνος ήταν Μικρασιάτης. Η έκπληξή μου οφειλόταν στο γεγονός ότι, μέχρι τότε, ουδέποτε ο Χ με είχε πλησιάσει για να μου προτείνει την αγορά κάποιου νομίσματος, έστω και ευτελούς αξίας.

Ο Χ πέρασε στον προθάλαμο του σπιτιού και χωρίς περιστροφές μου είπε ότι είχε να μου προτείνει κάτι το εξαιρετικό. Συγχρόνως έβγαλε από την πίσω τσέπη του παντελονιού του ένα πλακέ κουτί τσιγάρων, από το οποίο εγώ περίμενα, με αγωνία, να βγει ο ... θησαυρός! Προς μεγάλη μου, όμως, απογοήτευση, το μόνο που βγήκε ήταν ένα διπλωμένο σιγαρόχαρτο, το οποίο ο Χ ξετύλιξε με προσοχή και μου το επέδειξε με ύφος θριαμβευτικό.

“Έχεις ποτέ δει τέτοια νομίσματα; Είναι χρυσοί Μιθριδάτες!”, μου είπε κοιτώντας με στα μάτια.

Πράγματι, επάνω στο σιγαρόχαρτο είχαν αποτυπωθεί, με “μουτζούρωμα” από μολύβι, δύο ωραίοι χρυσοί

στατήρες Μιθριδάτη ΣΤ΄ (120-63 π.Χ.) με το κεφάλι του φιλόδοξου βασιλέα του Πόντου στον εμπροσθότυπο και το ελάφι μέσα σε στεφάνι στον οπισθότυπο. Τους έριξα μια ματιά και ο Χ μου είπε το παραμύθι ξαναπαίρνοντας το σιγαρόχαρτο.

“Τα έχουν κάποιοι γνωστοί μου εδώ κοντά στην Αθήνα, όπου βρέθηκαν, αλλά θέλουν “μπροστάντζα” τα λεφτά. Από δύο χρυσές λίρες τον καθένα. Δώσε μου τέσσερις λίρες και πάω να σου τα φέρω αύριο το απόγευμα...”.

Έμεινα με ανοιχτό το στόμα και χωρίς δεύτερη σκέψη έκανα τους υπολογισμούς μου: Στον μεταλλικό κουμπαρά μου είχα δύο λίρες, μία από την Πρωτοχρονιά, από μισή για τη γιορτή μου - του Αγίου Αθανασίου, αφού Άγιος Άδωνις δεν υπάρχει και έχω και δεύτερο όνομα, όπως συνηθίζεται στην Κύπρο – και μισή για τα πρόσφατα γενέθλιά μου. Απογοήτευση! “Δεν έχω παρά δύο μόνο λίρες”, είπα σουφρώνοντας τα χείλη.

“Δεν πειράζει”, με παρηγόρησε αμέσως εκείνος. “Φέρε τις δύο, να τις δώσω προκαταβολή και μέχρι αύριο κοίτα μήπως βρεις και τις άλλες δύο, αλλιώς θα κρατήσεις τον ένα!”.

Έτσι και έγινε. Ανέβηκα, άνοιξα τον “κουμπαρά”, κατέβηκα πάλι φέρνοντας τη μία λίρα και τα δύο μισόλιρα και ξεπροβόδισα τον Χ, παρακολουθώντας τον να χάνεται στο βάθος του δρόμου με βιαστικό βήμα.

Ο πατέρας μου, που από το γραφείο του είχε παρακολουθήσει τα ανεβοκατεβάσματά μου, με ρώτησε τι είχε συμβεί. Και όταν, περιχαρής, του είπα ότι θα αποκτούσα τουλάχιστον ένα χρυσό στατήρα Μιθριδάτη, κούνησε το κεφάλι του, πριν ξαναβυθιστεί στα χαρτιά του.

“Πάνε οι λίρες...”, είπε απλά.

Για να επιβεβαιωθεί και την επομένη, και τη μεθεπομένη, και στο διηνεκές. Οι χρυσές λίρες μου είχαν κάνει φτερά και μάλιστα λίγα χρόνια μετά την υποτίμηση της δραχμής, το 1953, οπότε η χασούρα ήταν διπλή!... Το περίεργο είναι, ότι στατήρες Μιθριδάτη δεν έκαναν την εμφάνισή τους στην αγορά της Αθήνας, ούτε κατέλη-

ξαν στο Νομισματικό Μουσείο, έχοντας μάλλον πάρει την άγουσα για το εξωτερικό. Και εγώ έμεινα με την ανάμνηση του σιγαρόχαρτου με τα αποτυπώματα και... τα παθήματα, μαθήματα!

Να, όμως, που τώρα, με την περιγραφή της φίλης Λήδας Παπακωνσταντίνου, η ανάμνηση εκείνη του 1956 έρχεται και πάλι στο προσκήνιο. Λέτε ο “θησαυρός” των παιδιών στα Αμπελάκια και η αμφιλεγόμενη πα-

ρέμβαση των χωροφυλάκων, με τη χρονική σύμπτωση του ιδικού μου παθήματος, να μαρτυρούν ένα σημαντικό αρχαιολογικό εύρημα στη Σαλαμίνα, όπου είναι γνωστό ότι περιστασιακά ναυλοχούσαν πλοία και του στόλου του Μιθριδάτη από την Αίγινα, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Αττική στα χρόνια του λεγόμενου Πρώτου Μιθριδατικού Πολέμου (88-84 π.Χ.);¹ Πολύ φοβούμαι, ότι δεν θα το μάθουμε ποτέ!

Άδωνις Κ. Κύρου

Επίτ. Διδάκτωρ Αρχαιολογίας

Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Σημειώσεις

1. Από τα γνωστότερα γεγονότα του πολέμου αυτού είναι η κατάληψη των Αθηνών από τον Ρωμαίο Ύπατο Σύλλα το 86 π.Χ.

Χρυσός στατήρας Μιθριδάτη ΣΤ΄ (120-63 π.Χ.), του λεγόμενου μεγάλου και ευπάτορος (από Συλλογή στο εξωτερικό).

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΣΑΛΑΜΙΝΑ, 1846

του

Γιάννου Γ. Λώλου

Στο πλαίσιο της παρουσίασης πτυχών της ιστορίας της Αρχαιολογίας στη Σαλαμίνα στο Δελτίο του Ομίλου, αναδημοσιεύουμε, παρακάτω, μία σύντομη αναφορά σε παλαιά ανασκαφή, η οποία διενεργήθηκε στη νήσο το 1846 από την Εφορεία της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, εννέα χρόνια, δηλαδή, μετά την ίδρυσή της.

Πρόκειται για την τρίτη, κατά σειράν, έρευνα που έγι-

νε στη Σαλαμίνα, μετά την σύσταση του Νεοελληνικού κράτους, ύστερα από εκείνες του Κ. Πιττάκη (1829-1830) και του L. Ross (1835, 1837).

Το απόσπασμα προέρχεται από βιβλίο του Αλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβή (*Αρχαιολογία Α'-Β'*, Εν Αθήναις 1888, σελ. 263), σημαίνουσας προσωπικότητας της Αρχαιολογίας, της Λογοτεχνίας και της Πολιτικής κατά τον 19ο αιώνα.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο χωρικός τι ἀνασκάπτων ἐν Σαλαμῖνι, ἀπήντησέ τινας ἀρχαιότητας, καὶ ἔφερε τοῦτο εἰς γνῶσιν τῆς Ἐφορείας, ἣτις ἔσπευσε νὰ ἐνεργήσῃ ἀμέσως ἐκεῖσε ἀνασκαφάς, καὶ εὔρε δύο ὠραῖα ἀνάγλυφα φυσικοῦ μεγέθους, καὶ ἓνα περιεργότατον λίθον, πιθανῶς ἀρχαίαν τινα πεττεῖαν, ἔτι δὲ καὶ ἄλλα τινα μάρμαρα ὀλιγωτέρου λόγου ἄξια, ἅπερ ἀφῆκεν εἰς τὴν νῆσον, ἀγοράσασα καὶ μετακομίσασα τὰ τρία πρῶτα εἰς Ἀθήνας, καὶ καταθεῖσα αὐτὰ προσωρινῶς εἰς τὸν Πύργον τοῦ Κυρρῆστου. Πλὴν δὲ τούτων εὔρε καὶ 4 ἄλλα ἀνάγλυφα καὶ 2 ἐπιγραφάς, ἅπερ κατέθετο πάντα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.

Σχόλια

Με βάση τα στοιχεία και τα ευρήματα της ανασκαφής, όπως περιγράφονται συνοπτικά, συνάγεται ότι η ανασκαφή πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Κλασικής πόλης, στο Αμπελάκι.

Εφορεία: Εννοείται, εδώ, η Εφορεία (τμήμα τότε) της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας.

Πεττεία (πεσσεία): Επιτραπέζιο παιχνίδι με πεσσούς (πούλια). Τέτοιου είδους αρχαίο παιχνίδι, σκαλισμένο σε φυσικό βράχο εντοπίσαμε το 2005, στο πλαίσιο επιφανειακής έρευνας, στην ανατολικότερη κορυφή του Ορους Κόχη στη νότια Σαλαμίνα.

Πύργος του Κυρρήστου, ο λεγόμενος των Ανέμων (“Αέρηδες”): Ο μαρμάρινος οκτάγωνος Πύργος του Ανδρονίκου Κυρρήστου (του 2ου-1ου αι. π.Χ.) στην Ρωμαϊκή Αγορά, ορόσημο για την πόλη των Αθηνών, που λειτούργησε ως ανεμοδείκτης, ηλιακό και υδραυλικό ωρολόγιο, πιθανόν και ως πλανητάριο.

Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής (1809-1892). Γραμματέας της Αρχαιολογικής Εταιρείας (1837-1851), Καθηγητής της Αρχαιολογίας (από το 1844), συγγραφέας, πρεσβευτής (1867-1887) και πολιτικός.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΑΔΩΝΙΔΟΣ Κ. ΚΥΡΟΥ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Την Τετάρτη το βράδυ, 4 Μαρτίου 2015, πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων η επίσημη τελετή αναγόρευσης του κ. Αδώνιδος Κ. Κύρου, πρωτοπόρου ερευνητή, φίλου και συνεργάτη της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας, ως Επιτίμου Διδάκτορος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, μετά από ομόφωνη απόφαση της Γ.Σ. του Τμήματος στην συνεδρία της 11ης Δεκεμβρίου 2013 και έγκριση της Πρυτανείας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (βλ. σχετικώς και *Ακάμας* Αρ.8, 2014, 24-26).

Η εκδήλωση για την επίδοση της τιμητικής διάκρισης στον κ. Άδωνι Κ. Κύρου, γνωστότατο δημοσιογράφο – εκδότη και δεινό ερευνητή στα πεδία της Αρχαιολογίας

και της Ιστορίας, έλαβε χώρα, με εξαιρετική επιτυχία, στην Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου “Γεώργιος Μυλωνάς”, με την παρουσία των Πρυτανικών Αρχών και με την συμμετοχή μεγάλου αριθμού μελών της Πανεπιστημιακής κοινότητας, εκπροσώπων των Αρχών της πόλεως των Ιωαννίνων και της Περιφέρειας Ηπείρου, καθώς και επιστημονικών και κοινωνικών φορέων της περιοχής, πολλών ενδιαφερομένων μελών της τοπικής κοινωνίας και Αθηναίων επισκεπτών από τους χώρους της Δημοσιογραφίας και των Επιστημών.

Η τιμητική εκδήλωση, μέσα σε κλίμα σεβασμού και συγκίνησης, εξελίχθηκε, σύμφωνα με το τυπικό, ως ακολούθως:

Πρόγραμμα

Χαιρετισμός του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Καθηγητή κ. Γεωργίου Δ. Καψάλη.

Προσφώνηση από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Καθηγητή Ορθοπαιδικής, κ. Παναγιώτη Ν. Σουκάκο.

Έπαινος του Τιμωμένου από τον Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, κ. Ιωάννη Λώλο.

Ανάγνωση του Ψηφίσματος¹ και των κειμένων της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Χρήστο Σταυράκο.

Περιένδυση του Τιμωμένου με την τήβεννο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων από την Κοσμήτορα της Φιλο-

σοφικής Σχολής, Καθηγήτρια κυρία Αικατερίνη Λιάμμη.

Επίδοση των τίτλων από τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Καθηγητή κ. Γεώργιο Δ. Καψάλη.

Ομιλία του Τιμωμένου με θέμα: “Η δημοσιογραφική αναζήτηση στην ιστορική έρευνα και στην αρχαιολογική τεκμηρίωση”.²

Μουσικό Πρόγραμμα από φοιτήτριες της Χορωδίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης

Μουσική επιμέλεια - Πιάνο: κυρία Ειρήνη Νικολάου, μέλος Ε.Ε.Π. του Π.Τ.Δ.Ε.

Δεξίωση στο φουαγιέ της Αίθουσας Τελετών “Γεώργιος Μυλωνάς”.

1. Το αιτιολογικό του Ψηφίσματος συντάχθηκε με την πολύτιμη συνδρομή του Κλασικού φιλόλογου κ. Σταμάτη Μερσινιά, διδάσκοντος του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

2. Δημοσίευση της ομιλίας, στην Εφημ. *Εστία*, 14 Μαρτίου 2015, σελ. 7.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΨΗΦΙΣΜΑ

**ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ**

ΤΥΧΗ ΑΓΑΘΗ

**ΠΡΥΤΑΝΕΥΟΝΤΟΣ ΕΝ ΤΩΙ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΙΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΙ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΨΑΛΗ**

**ΚΟΣΜΗΤΕΥΟΥΣΗΣ ΕΝ ΤΗΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΙ ΣΧΟΛΗΙ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΛΙΑΜΠΗ**

**ΠΡΟΕΔΡΕΥΝΤΟΣ ΕΝ ΤΩΙ ΤΜΗΜΑΤΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΤΑΥΡΑΚΟΥ**

**ΕΙΣΗΓΗΣΑΜΕΝΟΥ ΔΕ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΩΛΟΥ**

**ΕΔΟΞΕΝ ΟΜΟΦΥΜΩΣ ΤΩΙ ΤΜΗΜΑΤΙ,
ΕΠΙΔΗ**

ΑΔΩΝΙΣ ΚΥΡΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ,

ΔΗΗΡ ΕΥ ΠΕΦΥΚΩΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΥΨΙΘΡΟΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ ΟΤΡΗΡΟΣ ΘΕΡΑΠΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ ΜΕΓΑΣ ΑΝΑΔΕΔΕΙΚΤΑΙ. ΙΔΙΑΙ ΔΕ ΤΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΠΗΛΔΙΑ, ΔΚΤΑΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΔΑΣ ΕΜΜΕΛΩΣ ΕΡΕΥΝΩΝ. ΜΥΣΤΗΣ ΕΚΠΡΕΠΗΣ ΟΥ ΠΛΥΕΤΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΑΙΣ, ΔΟΚΝΩΣ ΠΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΝ ΠΟΛΛΑΠΛΩΣ ΕΝΙΣΧΥΩΝ. ΤΕΤΟΝΕΝ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΤΕ ΚΑΛΩΣ ΚΑΙ ΕΥΤΑΚΤΩΣ ΠΟΛΙΤΕΥΕΣΘΑΙ ΕΠΕΙΠΕΡ ΤΩΝ ΤΕ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΗΛΩΤΗΣ ΩΝ, ΤΗΣ ΥΨΙΣΤΗΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΕΝ ΤΗΙ ΕΑΥΤΟΥ ΠΑΤΡΙΔΙ ΗΞΙΩΤΑΙ.

**ΕΠΑΙΝΕΣΑΙ ΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΠΙΤΙΜΟΝ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΑΝΑΔΕΙΞΑΙ**

ΤΟ ΔΕ ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΔΕ ΕΙΣ ΜΕΜΒΡΑΝΑΝ ΑΝΑΓΡΑΨΑΙ ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΠΡΟΕΔΡΟΝ ΕΝ ΤΗΙ ΔΙΘΟΥΣΗΙ ΤΗΙ ΜΕΓΑΛΗΙ ΑΝΑΓΝΟΝΤΑ ΚΑΙ ΤΑΣ ΤΙΜΑΣ ΑΝΕΙΠΟΝΤΑ ΕΠΙΔΟΥΝΑΙ ΑΥΤΩΙ ΗΙ ΔΗ ΗΜΕΡΑΙ Η ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΙΣ ΓΕΝΗΤΑΙ, ΚΑΘ' Α ΝΕΝΟΜΙΣΤΑΙ.

**ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΙΣ ΤΗΙ ΤΕΤΑΡΤΗΙ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΜΑΡΤΙΟΥ
ΕΤΕΙ ΔΙΣΧΙΛΙΟΣΤΩΙ ΔΕΚΑΤΩΙ ΠΕΜΠΤΩΙ**

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ

Εικ. 1. Ο τιμώμενος εν μέσω των εκπροσώπων των Πανεπιστημιακών Αρχών, σε αναμνηστική φωτογραφία, πριν από την αναγόρευση.

Εικ. 2. Στιγμιότυπο από την επίδοση των τίτλων στον τιμώμενο, από τον Πρύτανη Καθηγητή κ. Γεώργιο Δ. Καψάλη.

Εικ. 3. Ο κ. Άδωνις Κ. Κύρου μετά της συζύγου του Κας Μαρίας Μπαλοδήμου, εν μέσω εκπροσώπων των Πανεπιστημιακών Αρχών, σε αναμνηστική φωτογραφία, μετά την τελετή αναγόρευσης.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΠΑΛΛΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ “ΣΑΛΑΜΙΝΙΩΝ 2013”

Στο πλαίσιο των “Σαλαμινίων 2013”, πραγματοποιήθηκε, με επιτυχία, το βράδυ της Πέμπτης, 26 Σεπτεμβρίου 2013, στον αύλειο χώρο του Δημαρχείου Σαλαμίνας, εκδήλωση για να τιμηθεί η μνήμη του επιφανούς Βυζαντινολόγου, Καθηγητή Δημητρίου Ι. Πάλλα, με οργανωτικό υπεύθυνο και συντονιστή τον κ. Χρήστο Μυλωνά και με την παρουσία πολυπληθούς κοινού. Την εκδήλωση, στην οποία αναγγέλθηκε η προετοιμαζόμενη

έκδοση, σε τόμο, όλων των Σαλαμινιακών μελετών και άλλων άρθρων του Δημητρίου Πάλλα, χαιρέτισε ο τότε Δήμαρχος Σαλαμίνας κ. Γιάννης Τσαβαρής. Ακολούθησαν: οι ομιλίες τριών (3) Πανεπιστημιακών - μαθητών του Δημητρίου Πάλλα (όπως δημοσιεύονται παρακάτω), προβολή παλαιότερης ταινίας-ντοκυμαντέρ για την ζωή του και άρτιο μουσικό-χορευτικό πρόγραμμα με ευθύνη του Λυκείου Ελληνίδων (Σαλαμίνας).

Η Σύνταξη

Δημήτριος Δ. Τριανταφυλλόπουλος

Ο Δημήτριος Ι. Πάλλας και τα μνημεία της γενέτειράς του Σαλαμίνας

Αξιότιμε κύριε Δήμαρχε,
σεβαστοί πατέρες,
φίλες και φίλοι Σαλαμινιώτες,

Ευχαριστώ από καρδιάς για την τιμή που μου κάνατε να απευθύνω στην αγάπη σας αυτά τα λόγια στη σεμνή αποψινή εκδήλωση εις μνήμην του Δασκάλου μου Δημητρίου Πάλλα.

Το θέμα μου δεν χρειάζεται ιδιαίτερη ανάπτυξη σε ανθρώπους, που καθημερινά συναναστρέφονται αυτό που αγάπησε πάνω απ’ όλα ο Δάσκαλός μας, τα ταπεινά μνημεία του τόπου του, μάρτυρες αψευδείς του βίου και του επιπέδου του νησιού για μακρότατη και αδιάσπαστη σειρά αιώνων! Και είναι κάτι που με συγκινεί ιδιαίτερα, τώρα που κι εγώ κλίνω προς το τέρμα του επιστημονικού μου βίου, να συλλογιέμαι πως με αυτά τα μνημεία άρχισε τη λαμπρή επιστημονική του σταδιοδρομία και με αυτά την έκλεισε, θυμίζοντάς μου τον στίχο του Ποιητή:

*Κι’ εκείνη τήν κραυγή,
βγαλμένη απ’ τα παλιά νεύρα του ξύλου,
γιατί την είπες φωνή πατρίδας;*

Αυτή η χαμηλόφωνη, ποτέ πατριδοκαπηλική ή σωβινιστική *φωνή πατρίδας*, ακούγεται πεντακάθαρα από κάθε σελίδα γραπτού, που αφιέρωσε στον τόπο του ο Δάσκαλος. Μετρώ πρόχειρα τις μελέτες του που ξέρω για κάθε είδους μνημείο στη Σαλαμίνα: Ένα σύνολο που κοντεύει τις 15, με αριθμό σελίδων που πλησιάζουν τις 300 – ένας αζετίμητος *Οδηγός*, που θα τον ζήλευαν πολλοί άλλοι για τον δικό τους τόπο! Και δεν θα πρέπει επίσης να λησμονούμε, πως τίμησε τη γενέτειρά του και με σημαντικό μέρος της Βιβλιοθήκης του, με το υπόλοιπο να φωτίζει τους φοιτητές στη μαρτυρική Κύπρο.

Ίσως αναρωτηθεί κανείς, αν οι σαλαμινιακές του μελέτες, δίπλα σε όλες τις άλλες που υπερβαίνουν τις 200, έχουν σημασία πέρα από τη στενά τοπική. Θα απαντήσω απερίφραστα: Ναι, γιατί είχε πάντα κατά νου πως το τοπικό είναι και διεθνές, όπως ακριβώς το όριζε ο Σολωμός! Παράδειγμα: ξεκινώντας από τους καμαρωτούς τάφους της γενέτειρας, έδωσε στην εποχή του την περιεκτικότερη μελέτη για την τυπολογία των χριστιανικών ταφών, που σε πολλά ισχύει και σήμερα. Και

πάλι: ξεκινώντας από την εικόνα του Αγίου Ευσταθίου στον Άγιο Μηνά της Σαλαμίνας, κάνει μια ριζοσπαστική τομή στη μεταβυζαντινή ζωγραφική, αποδεικνύοντας, πρώτος αυτός, ότι η Κωνσταντινούπολη αμέσως μετά την Άλωση δεν έχασε την επαφή με τη χριστιανική τέχνη, αλλά, αντιθέτως, τη συνέχισε. Η διαμάχη γύρω από τις θέσεις του Δασκάλου μας ήταν η πιο γόνιμη μεταπολεμικά στην Ελλάδα γύρω από τη μεταβυζαντινή τέχνη, με πολλές προεκτάσεις και συνέπειες.

Σε δύο χρόνια κλείνει μια εικοσαετία από τον θάνατο του μεγάλου πνευματικού τέκνου της Σαλαμίνας. Οι μαθητές του Πάλλα αγωνιζόμαστε συνεχώς να προβάλλουμε το έργο του με ανατυπώσεις μελετών του, πρόσφατα με την ανακίνηση μελέτης και δημοσίευσης της μεγάλης του ανασκαφής στο Λέχαιο της Κορίνθου, κλπ. Στο πλαίσιο αυτό έχουμε ήδη προχωρήσει σε ψηφιοποίηση σχεδόν όλων των σαλαμινιακών μελετών του και αναμένουμε πράσινο φως για την εκτύπωσή

τους από αυτόν που θα θελήσει να αναλάβει τη σχετική δαπάνη! Ο Δήμος Σαλαμίνας έδειξε σεβασμό και εκτίμηση για το έργο του Δημητρίου Πάλλα και αποδεικνύει συνεχώς, πως δεν κινείται σαν τους διασπαστικούς, μικροκομματικούς, τελικά καταστροφικούς δημοτικούς άρχοντες στους *Χαλασοχώρηδες* του Παπαδιαμάντη. Πεποίθησή μας είναι ότι ο καλύτερος χορηγός και πρώτος τη τάξει πρέπει να είναι ο Δήμος, που εκπροσωπεί όλο τον λαό της Σαλαμίνας. Ας θυμόμαστε τη ρήση του Θουκυδίδη, ότι *ανδρών αγαθών έργω γενομένων έργω και δηλούσθαι τας τιμάς*, γιατί αλλιώς, όπως είπε ο Πίνδαρος, *το καλό έργο πεθαίνει αν αποσιωπηθεί!*

Εμείς όλοι, που εργαστήκαμε για αυτό το έργο, δεν ζητάμε άλλη ανταμοιβή από την επανέκδοσή τους. Η έκδοση ενός βιβλίου με τις μελέτες του Πάλλα για τη Σαλαμίνα θα είναι η καλύτερη αμοιβή μας αλλά και η μεγαλύτερη προσφορά του Δασκάλου μας στον τόπο του!

Σας ευχαριστώ πολύ για την τιμή,

Δημήτριος Δ. Τριανταφυλλόπουλος
τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου,
πρ. Κοσμήτορας Φιλοσοφικής Σχολής

Γιάννος Γ. Λώλος

Από τις τελευταίες αρχαιολογικές οδοιπορίες του Δημητρίου Ι. Πάλλα στο γενέθλιο τόπο του

Φέτος συμπληρώνονται 20 χρόνια ανασκαφών του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε περιοχές της νότιας Σαλαμίνας, κυρίως στα Περιστέρια και στα Κανάκια, που είναι κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι από το ΥΠ.ΠΟ.Α. από το 2004, και μετατρέπονται χρόνο με τον χρόνο σε αρχαιολογικά άλση.

Με αφορμή την σημερινή εκδήλωση στο πλαίσιο των “Σαλαμινίων 2013” προς τιμήν του αειμνήστου Καθηγητή Δημητρίου Πάλλα, και ενώ εξελίσσεται αυτόν τον καιρό η συστηματική Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνας, με την οικονομική υποστήριξη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και την συμπαράσταση και φέτος

του Δήμου Σαλαμίνας, όπως και όλα τα προηγούμενα χρόνια, στην τοποθεσία Πυργιακόνι Κανακίων, πολύ κοντά στην Μυκηναϊκή ανακτορική ακρόπολη, όπου εντοπίζονται σημαντικότερα μνημεία ταφικού και λατρευτικού χαρακτήρα της Μυκηναϊκής, Κλασικής αλλά και της Πρωτοβυζαντινής εποχής, θυμάμαι, με συγκίνηση, την πρώτη επίσκεψή μου στο Πυργιακόνι στις αρχές του Καλοκαιριού του 1988, ως συνοδοιπόρος, και κατά κάποιον τρόπο, με την ιδιότητα του νέου διδάκτορος, ως άτυπος βοηθός του Δημητρίου Πάλλα, στις τελευταίες αρχαιολογικές περιόδους και εξερευνήσεις του στην Σαλαμίνα. Ήθελε να μου δείξει τον Πρωτοβυζαντινό τάφο που είχε ανασκάψει εκεί ένα

χρόνο πριν, δηλαδή το 1987 (αυτή ήταν η τελευταία ανασκαφή του στη νήσο, με πρώτη εκείνη του 1941 στο ναύδριο του Αγ. Δημητρίου στο Μούλκι). Μου υπέδειξε τότε και άλλα σημεία και ενδιαφέροντα στοιχεία στο αρχαιολογικό τοπίο της περιοχής, όπως κάποια ορθογώνια τεχνητά λαξεύματα ή λατρευτικές κόγχες στο νότιο μέτωπο ενός μεγάλου βράχου υπό μορφήν φυσικής εξέδρας, μέσα σε πυκνότατη βλάστηση από πεύκα, σχίνα, αγριελιές και ασπαλάθους, σε μικρή απόσταση από τον Πρωτοβυζαντινό τάφο.

Από την πρώτη γνωριμία και εκείνη την πρώτη αρχαιολογική εξόρμηση μαζί του το 1988, μου έκανε την μεγάλη τιμή να με θεωρεί συνεργάτη του και έτσι τον συνόδευσα σε όλες σχεδόν τις αρχαιολογικές οδοιπορίες και επιφανειακές έρευνες που έκανε στην Σαλαμίνα για τα επόμενα 4-5 χρόνια μέχρι το 1992-1993, τα αποτελέσματα των οποίων περιέλαβε στην εκτενέστατη μελέτη του με τίτλο “Αρχαιολογικές επισημάνσεις στη Σαλαμίνα”, στο περιοδικό *Αρχαιολογικό Δελτίο* (τόμο 42) που εκτυπώθηκε το 1994, λίγο καιρό πριν από τον θάνατό του το 1995, αλλά και στο άρθρο του “Έρευνες στην Σαλαμίνα”, δημοσιευμένο στον τόμο των *Πρακτικών της Αρχαιολογικής Εταιρείας* 1987 που εκτυπώθηκε ενωρίτερα, το 1991.

Οι τελευταίες αυτές έρευνες του Πάλλα, με τις οποίες ολοκλήρωσε την αρχαιολογική δράση του στην Σαλαμίνα, επεκτάθηκαν σε περιοχές στα Κανάκια, στο οροπέδιο Γκίνανι, στο Σατερλί, στα Περιστέρια, στην Κακή Βίγλα και στο Αιάντειο, ακόμη και σε βραχονησίδες, στην νησίδα του Πέρανι και στον Αγ. Γεώργιο στο Στενό της Σαλαμίνας, και σε διάφορες θέσεις, μερικές δυσπρόσιτες, με αρχαιολογικό ενδιαφέρον, τις οποίες, όπως μου έλεγε, είχε να επισκεφθεί από τα νεανικά του χρόνια. Ήταν ακούρατος ερευνητής πεδίου, με αντοχές που εξέπλησσαν, παρά τα 80 και πλέον χρόνια του, και το κινητικό του πρόβλημα. Δεν θα ξεχάσω ότι ανέβηκε από το εκκλησίδιο του Αγ. Χαραλάμπους στην Άσπρη Ράχη, μία από τις υψηλότερες κορυφές της Μάλιζας, ενώ σε μία άλλη εξόρμηση έκανε όλη την δύσβατη διαδρομή στο βαθύ φαράγγι στην δυτική πλευρά της Ακρόπολης Α (Κάστρου) στο Γκίνανι, μέχρι την έξοδό του στο Πηγάδι του Τούρκου.

Έφθασα στο σημείο, κάποια στιγμή, ας μου επιτραπεί να το ομολογήσω τώρα, να αναρωτηθώ μαζί με ένα

φιλικό ζευγάρι, που κάποιες φορές μας συνόδευε σε αυτές τις αρχαιολογικές οδοιπορίες, μήπως ο Πάλλας είχε βαθύτερα σκεφθεί ότι δεν απεκλείετο να είχε ένα ευτυχισμένο τέλος μέσα στον παράδεισο του Γκίνανι, από τους τελευταίους που έχουν απομείνει στην Σαλαμίνα.

Επιστρέφω στο Πυργιακόνι. Αποτελεί δυστυχώς, από παλιά, πεδίο δράσης ασυνείδητων αρχαιοκαπήλων και μάλιστα ακόμη και ένα μήνα πριν (τον περασμένο Αύγουστο) πεδίο άγριων και βανδαλιστικών λαθροανασκαφών από αγνώστους, για τους οποίους ερευνούν τώρα οι Διοικητικές Αρχές.

Με βάση τα μέχρι τώρα αποτελέσματα και πορίσματα από την συνεχιζόμενη (από το 2008) ανασκαφή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στο σκιερό πευκόφυτο πλάτωμα στα νοτιοανατολικά της Μυκηναϊκής ακρόπολης, τεκμηριώνονται: Ένα μοναδικό Μυκηναϊκό σύστημα αποτελούμενο από τύμβο-κενοτάφιο, εντός περιβόλου, προς τιμήν μεγάλου και “απόντος” νεκρού της Μυκηναϊκής πόλης της Σαλαμίνας και ένα εκτεταμένο και αυτόνομο λατρευτικό κτήριο σε άμεση σχέση και συνάφεια με αυτόν, και ακόμη: ένα σημαντικό Κλασικό ιερό – τέμενος, σίγουρα ένα Αθηναϊκό καθίδρυμα (πιθανότατα το “τέμενος Αίαντος”, την ύπαρξη του οποίου στην περιοχή της παλιάς (Μυκηναϊκής) πρωτεύουσας γνωρίζουμε από μία Αθηναϊκή επιγραφή του 1ου αι. π.Χ.). Πυρήνας του Κλασικού αυτού τεμένους αποδεικνύεται, τώρα, ο ιερός βράχος με τις λατρευτικές κόγχες, που μου είχε επισημάνει ο Πάλλας το 1988.

Σε σχέση με τον Πρωτοβυζαντινό τάφο που είχε ερευνηθεί από τον Πάλλα το 1987 και έχει με την πάροδο των ετών σχεδόν καταρρεύσει, έχει ήδη υποβληθεί από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και τον Όμιλο Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας “Ακάμας” μελέτη αποκατάστασης-αναστήλωσης στην αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων, που χρηματοδοτήθηκε, εν μέρει, με δωρεά της αείμνηστης Ελένης Κριτσίκη-Πάλλα, και ελπίζουμε πολύ σύντομα, μετά την έγκρισή της, να προχωρήσουμε στην αποκατάσταση και ανάδειξη του Παλαιοχριστιανικού αυτού μνημείου, του “Τάφου Πάλλα”, όπως τον έχουμε ονομάσει, σε ανάμνηση της πρωτοπόρας δράσης του μεγάλου αρχαιολόγου.

Γιάννος Γ. Λώλος

Όλγα Γκράτζιου

Η σεμνότητα του Δ. Ι. Πάλλα

Ήθελα και εγώ να προσθέσω λίγα λόγια κυρίως για την προσωπικότητα του Δημητρίου Πάλλα.

Ο Πάλλας ήταν ένας πολύ σεμνός άνθρωπος και ταυτόχρονα ένας επίμονος ερευνητής. Ως επιστήμονας ήταν συνομιλητής με τη διεθνή επιστημονική κοινότητα έχοντας κερδίσει το σεβασμό και την αναγνώριση των ομοτέχνων του αλλά και σημαντικών διεθνών ακαδημαϊκών φορέων.

Τη θέση αυτή την κέρδισε με σκληρή δουλειά, βαθειά μελέτη και αφοσίωση στο έργο του. Η σεμνότητά του, η εργατικότητά του και η κριτική αυτοπαρατήρηση, όπως και η κριτική θεώρηση των μικρών και των μεγάλων ζητημάτων της ζωής, σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με την καταγωγή του – τα βιώματα της Σαλαμίνας των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα.

Θα σας πω με τα δικά του λόγια πώς οι αντιξοότητες τον όπλισαν με επιμονή και πώς η αγάπη για τον τόπο του μετασχηματίστηκε από συναίσθημα σε σκέψη που τελικά τον οδήγησε στο δρόμο της επιστήμης, στη δημιουργία της νέας γνώσης.

Γράφει στην Αυτοβιογραφία του, δημοσιευμένη μετά το θάνατό του:

“Έτσι μεγάλωσα πλάι στην εκκλησία κι’ ανάμεσα σ’ ένα κόσμο που ξετύλιγε τη ζωή του με άξονα την εκκλησία. Κάπως τέτοιο ήταν όλο το πλήρωμα της εκκλησίας, της εκκλησίας της δίχως Θεολογία. Ήταν η εκκλησία μιας κοινωνίας από ξωμάχους και ψαράδες βιοπαλαιστές, ναυτικούς στα καϊκία, γεμιτζήδες, μικροεπαγγελματίες και τεχνίτες ... που μιαν ελιά, προσφάγι, την έτρωγαν μισή-μισή (το βλέπαμε και μας το μάθαιναν) με δυο μπουκιές ψωμί” (σ. 51).

Όπως μας λέει αλλού, στον κόσμο αυτό, εκείνη την εποχή η ιστορία ήταν κοντά, αλλά σαν μύθος:

“Η Ελληνική Επανάσταση μας ήταν ακόμη ζωντανή. Στην παραλία υπήρχε ακόμη το ανώγι που χρησιμοποιούσε ως κατάλυμά του ο Καραϊσκάκης και όπου συνεδρίαζε με τα παλικάρια του. Το ξύλινο πάτωμα ήταν γεμάτο καψίματα, σημαδεμένο από τα αναμμένα τσιμπούκια, που εκείνοι οι παλαιοί, καθισμένοι χάρμω, τα ακουμπούσαν στο πάτωμα. Παιδιά του σχολείου, τα

δείχναμε ο ένας στον άλλο (σ. 55)... Στο Δημοτικό Σχολείο είχα μάθει για την Αργοναυτική εκστρατεία και για τον Τρωικό Πόλεμο. Ανάμεσα στ’ άλλα μιλούσαν ... και για το παλάτι του Αίαντα στις Κολώνες. Για τις Κολώνες έλεγαν ότι είναι της εποχής του Ομήρου. Ήσαν κοντά σ’ ένα από τα κτήματα του Παππού μου. Πριν με πάρει στο χτήμα του ο Παππούς μου το φανταζόμουν να βρίσκεται μακριά όσο η Τροία. Όταν με πρωτοπύρε μαζί του εκεί μου φαινόταν πάλι πως το παλάτι του Αίαντα και το αγροτόσπιτο του Παππού μου ήσαν κάτι σαν γείτονες, κι’ ένοιωθα να βυθίζονται οι ρίζες μου βαθιά, ως τον Αίαντα” (σ. 56). Και παρακάτω συνεχίζει:

“Η μεγάλη εκείνη ιδέα για τον εαυτό μου λόγω των “ιστορικών” μου καταβολών, δεν ήταν βέβαια ξιपाσιά, αλλά παιδική αρρώστια”.

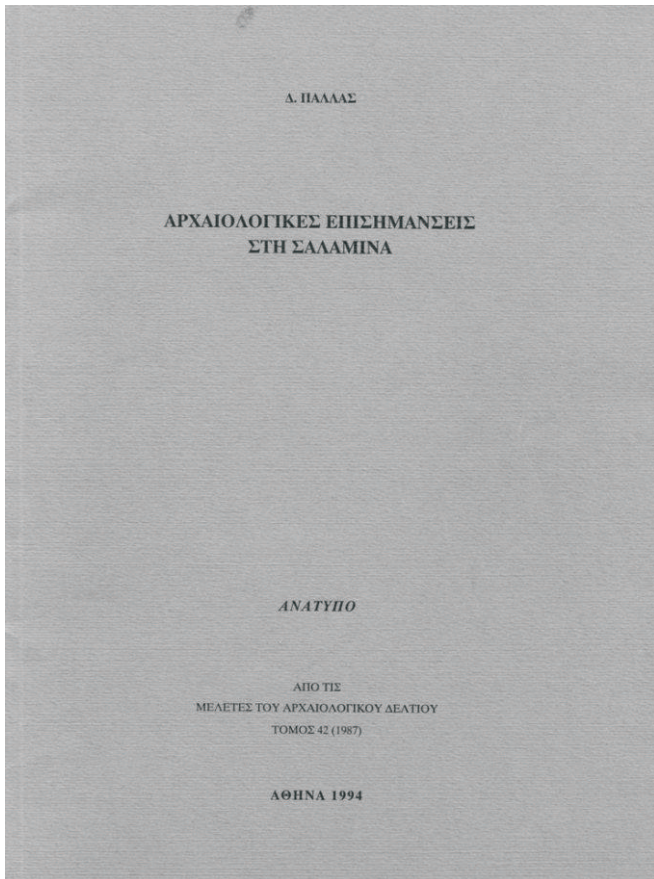
Η ξιπασιά, η αλαζονεία ήταν για τον ενήλικο Πάλλα απεχθής. Γι’ αυτό παρακάτω μας εξηγεί:

“Να πώς γιατρεύτηκα τότε που κουβαλούσα μέσα μου την τοπική ιστορία και που μ’ έκανε να νοιώθω ότι βρισκόμουν μια πιθαμή παραπάνω από τους άλλους: Είχα τελειώσει το Ελληνικό Σχολείο. Οι συμμαθητές μου λέγανε – αυτά που άκουγαν γύρω τους – ότι το Σχολείο μας ήταν από τα καλύτερα της Ελλάδας. Ο Πατέρας μου με είχε βάλει το Καλοκαίρι στο Συμβολαιογραφείο, να ετοιμάζω αντίγραφα, και το Σεπτέμβριο μ’ εγκατέστησε στην Αθήνα, για τις εισαγωγικές εξετάσεις στο Γυμνάσιο. Αλλά όταν άρχισα να μιλώ με τα παιδιά της Αθήνας, αντιλήφθηκα τότε, με ανησυχία, ότι αυτά ζούσαν μέσα σ’ έναν άλλον κόσμο, που δεν τον έφτανε η κατάρτισή μου, ότι ο πνευματικός μου κόσμος ήταν φτωχότερος. ... Στις εισαγωγικές μου εκείνες εξετάσεις, φυσικά, απέτυχα. και ταπεινωμένος ξαναγύρισα στο Σχολαρχείο. Κατάλαβα όμως από τη μικρή αυτή περιπέτεια πρώτα τι είναι η πτωχαλαζονεία, και έπειτα, ότι πρέπει κανείς να στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις” (σ. 58-59).

Και αυτό έκανε έκτοτε σε ολάκερη τη ζωή του: στηρίχτηκε με σεμνότητα και επιμονή στις δικές του δυνάμεις.

Όλγα Γκράτζιου

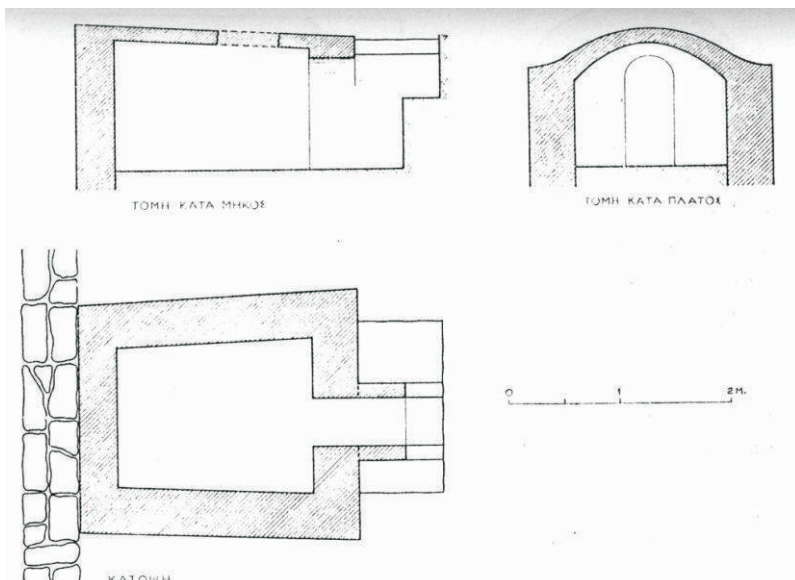
Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης

Ανάτυπο (εξώφυλλο) της μίας εκ των δύο τελευταίων Σαλαμινιακών μελετών του Δημ. Πάλλα.

Στιγμιότυπο με τον Δημ. Πάλλα στο κέντρο της Κούλουρης, περί το 1989. Επιστροφή μετά από μία αρχαιολογική έξοδο στη νότια Σαλαμίνα (φωτ. Θεοδ. Βελέντζα).

Σαλαμίς, Πυργιακόνι. Τομές και κάτοψη του χριστιανικού καμαρωτού τάφου που ερεύνησε ο Δημ. Πάλλας το 1987 (από Π.Α.Ε. 1987, Εικ. 1).

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

Κατά το 2014 συνεχίσθηκαν οι αφίξεις μεγάλων ή μικρότερων ομάδων ενδιαφερομένων επισκεπτών, ή και μεμονωμένων ατόμων, στους χώρους των ανασκαφών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στην Μυκηναϊκή ακρόπολη στα Κανάκια και στο Πυργιακόνι, όπου ξεναγήθηκαν από τους ανασκαφείς, κυρίως κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής περιόδου του Φθινοπώρου του 2014 (αλλά και σε άλλες ημερομηνίες).

Αναφέρουμε, ιδιαιτέρως, τις επισκέψεις:

1. Των μελών του Πολιτιστικού Συλλόγου “Άγιος Δημήτριος” του Σατερλί Σαλαμίνας, υπό την Κα Έρη Σακελλαρίου (6.9.2014).

2. Ομάδος μελών και φίλων του Ομίλου “Ακάμας”, κυρίως από τα Σελήνια Σαλαμίνας, με οργανωτικούς υπευθύνους τον κ. Ν. Γαβριήλ και την σύζυγό του Κα Κ. Μπαϊραμίδου (13.9.2014).

3. Πολυπληθούς ομάδος μελών και Σαλαμινίων (αλ-

λά και Αθηναίων) φίλων του Ομίλου (4.10.2014). Μεταξύ αυτών: ο αρχαιολόγος κ. Π. Παρθένης, ο λόγιος κ. Θ. Καπαραλιώτης, ο συγγραφέας κ. Α. Μπιθιζής, ο οικονομολόγος κ. Ν. Ζερβός με την σύζυγό του, το ζεύγος των εκπαιδευτικών κ. Ν. Τσακαλίδη και Κας Σ. Λεμπέση, ο Αρχηγός των Ποδηλατών Σαλαμίνας κ. Π. Βαξεβανίδης.

4. Μεγάλης ομάδος μαθητών των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου Αμπελακίου, με την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών Κας Ε. Βιλλιώτου και Κας Χρ. Σαντοριναίου (αρχές Οκτωβρίου 2014).

5. Των φίλων και συνεργατών της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας κ. Α. Κ. Κύρου και κ. Δ. Αρτέμη μετά των συζύγων τους (28.10.2014).

6. Τέλος, του Ολλανδού αρχιτέκτονος κ. Erik Rörsch (1.10.2014) και του Πατρός Δαμασκηνού από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών.

Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη μελών και φίλων του Ομίλου από τα Σελήνια Σαλαμίνας (εδώ, οι φίλοι με τα μέλη της Πανεπιστημιακής ομάδος). Φωτ. Ν. Γαβριήλ.

Πυργιακόνι. Ο αρχιτέκτων κ. Erik Rörsch, με τους ανασκαφείς και τα μέλη της Πανεπιστημιακής ομάδος.

Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη μεγάλης ομάδος Σαλαμινίων και Αθηναίων φίλων του Ομίλου (εδώ, με την Πανεπιστημιακή ομάδα).

ΤΑΚΤΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΟΥ Δ.Σ. ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 2014

Την Κυριακή 22 Μαρτίου 2015 πραγματοποιήθηκε η τακτική Γενική Συνέλευση των μελών του Ομίλου “Ακάμας” στην Αίθουσα Εκδηλώσεων της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων Σαλαμίνας.

Μετά το καλωσόρισμα προς τα παρευρισκόμενα μέλη και τις ευχαριστίες προς τον Πρόεδρο κ. Γ. Επιτρόπουλο για την παραχώρηση της Αίθουσας, με την συναίνεση της Αντιδημάρχου Αμπελακίων και της Δημάρχου Σαλαμίνας, τα πεπραγμένα του Δ.Σ. κατά το παρελθόν έτος συνοψίσθηκαν από τον Πρόεδρο του Ομίλου ως εξής:

1. Έκδοση και διάθεση του 8ου τεύχους του ενημερωτικού-επιστημονικού Δελτίου του Ομίλου, με το επετειακό εξώφυλλο “Σπήλαιο Ευριπίδη, 1994-2014”.

2. Συνέχιση, κατά το 2014, της προσφοράς εκπαιδευτικών-ενημερωτικών ξεναγήσεων στους αρχαιολογικούς χώρους στα Κανάκια και στα Περιστερία σε ομάδες μαθητών και άλλων ενδιαφερομένων, περιλαμβανομένων μελών και φίλων του Ομίλου (σε μαθητές των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου Αιαντείου και Αμπελακίου, στα μέλη του πολιτιστικού συλλόγου του Σατερλί “Άγιος Δημήτριος” και σε μέλη των “Κύκλων Μαθημάτων και Δημιουργικής Απασχόλησης” από τα Σελήνια).

3. Εκτύπωση και διάθεση δίγλωσσου ενημερωτικού πολύπτυχου (στην Ελληνική και Αγγλική) για το Σπή-

λαιο του Ευριπίδη και το Ιερό του Διονύσου στα Περιστερία (ως “Οδηγού Ανάδειξης Αρ. 1”, βλ. εδώ, Εικ. 1: εξώφυλλο).

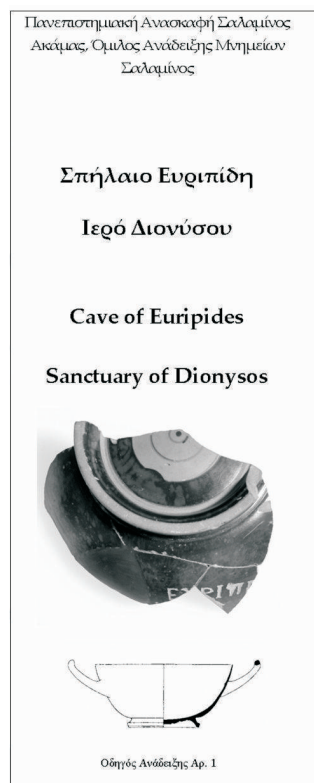
4. Τοποθέτηση ειδικής πινακίδος σήμανσης πλησίον της εισόδου του Σπηλαίου του Ευριπίδη, συμπληρωματικώς προς εκείνη του ΥΠ.ΠΟ.

5. Προώθηση και υποβολή (αρμοδίως από την 1η Ε.Β.Α.) στο Κ.Α.Σ. της μελέτης αποκατάστασης και ανάδειξης του Πρωτοβυζαντινού τάφου στο Πυργιακόνη (“Τάφου Πάλλα”), η οποία ετοιμάσθηκε από τον Όμιλο, σε συνεργασία με την Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνας, και έγκρισή της από το Συμβούλιο, με την έκδοση σχετικής Υ.Α. (15.7.2014). Στην συνέχεια (τον Δεκέμβριο του 2014), έγκριση αιτήματος επιχορήγησης από τον τ. Υπουργό Πολιτισμού κ. Κ. Τασούλα για την υλοποίηση του έργου. Το θέμα εκκρεμεί.

6. Παραγωγή αναμνηστικών προϊόντων – δώρων προς διάθεση στα μέλη και στους φίλους του Ομίλου: μίας πάνινης τσάντας με σήμα-διακριτικό χάλκινο νόμισμα Σαλαμίνας του 4ου αι. π.Χ., σε δύο εκδοχές (π.χ. Εικ. 2).

7. Διοργάνωση εκδρομής-οδοιπορικού του Ομίλου στα Αθηναϊκά φρούρια της Δυτικής Αττικής (με ημερομηνία πραγματοποίησης την 29η Μαρτίου 2015) και προγραμματισμός άλλης, καθώς και μίας διάλεξης από διακεκριμένο ομιλητή, στα Σελήνια, μέχρι τον Ιούλιο του 2015.

8. Τέλος, σχεδιασμός της ριζικής αναβάθμισης της ιστοσελίδας του Ομίλου, εντός του 2015.

Εικ. 1.

Εικ. 2.

Θεοφάνης Π. Καπαραιιώτης

Συνέχιση της δημοσίευσης άρθρων-μελετημάτων ιστοριοδιφικού, γενεαλογικού και λαογραφικού περιεχομένου στην Εφημ. *Η Νέα Σαλαμίνα* (του αείμνηστου εκδότη Μίμη Ροκίδη) και σε άλλα τοπικά έντυπα.

Γιάννος Γ. Λώλος

Δημοσίευση της επιτοίχιας ανακοίνωσης “Ελληνιστικό κεραμοποιείο στη Σαλαμίνα”, στον τόμο των *Πρακτικών της Η΄ Επιστημονικής Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμική, Ιωάννινα, 5-9 Μαΐου 2009*, Αθήνα 2014, 659-660, Πίν. 218-219.

Προετοιμασία-επιμέλεια, από κοινού με συναδέλφους Βυζαντινολόγους, του τόμου των Σαλαμινιακών μελετών και άρθρων του Δ. Ι. Πάλλα, που θα αποτελέσει έκδοση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και του Ομίλου “Ακάμας”.

Χριστίνα Μαραμπέα

Συνέχιση της μελέτης Μυκηναϊκού υλικού από τις ανασκαφές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Κανάκια.

Επίβλεψη της συντήρησης και σχεδίασης των κεραμικών ευρημάτων Ανασκαφής 2013 στην Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων και στο Πυργιακόνη (με επιχορήγηση από το INSTAP), στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας, κατά το Θέρος-Φθινόπωρο του 2014.

Σχεδιασμός-επιμέλεια δύο δίγλωσσων πολυπύχων, στην σειρά των Οδηγών Ανάδειξης του Ομίλου “Ακά-

μας”, για το Σπήλαιο του Ευριπίδη-Ιερό του Διονύσου και για την Μυκηναϊκή ακρόπολη (Αίαντος) στα Κανάκια.

Μαρία Μαρκαντώνη – Γιώργος Μαρκαντώνης

Συνέχιση της επιτυχούς διοργάνωσης των “Κύκλων Μαθημάτων και Δημιουργικής Απασχόλησης”, κυρίως για παιδιά, στην Αίθουσα “Φλώρα” στα Σελήνια Σαλαμίνας.

Έρη Σακελλαρίου

Δραστηριότητες στο πλαίσιο της λειτουργίας του Πολιτιστικού Συλλόγου “Ο Άγιος Δημήτριος” (Σατερλί).

Γιάννης Χαιρετάκης

Ηλεκτρονική ανάρτηση της ανακοίνωσης: “Ένα μικρό σύνολο κεραμικής από τη Σαλαμίνα της περιόδου του Πελοποννησιακού πολέμου”, *10ο Συμπόσιο Ιστορίας και Λαογραφίας Αττικής, Δήμος Αχαρνών, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Αχαρνών*, 20-23 Οκτωβρίου 2011.

(<https://eleftherovima.wordpress.com/2014/09/29/10o-symposio-istorias-kai-laoγραφias/>) (ανάρτηση 29/09/2014), 102-109.

Δημοσίευση της επιτοίχιας ανακοίνωσης “Πρώιμη ελληνιστική κεραμική από τη Σαλαμίνα”, *Η΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Ιωάννινα 5-9 Μαΐου 2009*, Αθήνα 2014, 661-667.

ΑΚΑΜΑΣ
ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 2006

Ενημερωτικό Δελτίο Αρ. 9
Μάρτιος 2015

Εκδότης:
Ακάμας,
Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας

Επιστημονικός Υπεύθυνος:
Γιάννος Γ. Λώλος

Συντακτική Ομάδα Τεύχους:
Χριστίνα Μαραμπέα
Σόνια Σολωμού

Σχεδιασμός-Επιμέλεια εντύπου:
Χριστίνα Μαραμπέα

Εκτύπωση:
Δημήτρης Καρράς

ISSN: 1791-2334

© Ακάμας,
Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή-ολική, μερική ή περιληπτική-, καθώς και η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή των κειμένων ή του εικονογραφικού υλικού του δελτίου, με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια από τους συγγραφείς και τον Επιστημονικό Υπεύθυνο-Διευθυντή της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Γιάννος Γ. Λώλος
Αντιπρόεδρος: Λεωνίδας Κ. Θανόπουλος
Γεν. Γραμματέας: Νίκος Γαβριήλ
Ειδ. Γραμματέας: Χριστίνα Μαραμπέα
Ταμίας: Γιάννης Παναγιωτόπουλος
Σύμβουλοι: Εύη Μικρομάστορα
Γιάννης Χαιρετάκης

Νομικός Σύμβουλος: Λεωνίδας Κ. Θανόπουλος

ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Χρήστος Αγουρίδης • Ηλίας Σπονδύλης •
Σταύρος Νίνος

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Έδρα:

Πατησίων 77-79, Αθήνα, 104 34.
Τηλ./Fax. +30 210-8834118

Γραφείο Σαλαμίνας:

Ακτή Θεμιστοκλέους 38, Σελήνια
Σαλαμίνας, 189 02.
Τηλ./Fax. +30 210-4671775

www.akamas.gr

Email: akamas.society@gmail.com

Αριθμός λογαριασμού τραπεζης (Eurobank):
0026/0196/34/0200068916